



ከተማ የሩሳሊያም

13. መጻሕፍት ሓድሽ ኪዳን

እቶም ንብሉይ ኪዳን ዝጸሓፉ ጸሓፍቲ ታሪኽ፡ ገጠምትን ነብያትን ነቲ ኣብ ሓድሽ ኪዳን እተፈጸመ ምድሓን ኣምላኽን ምጽኣት ናይቲ መሲህን ንኸርእዩ ኣዚዮም ሃረር በሉ። እቲ መንፈስ ኣምላኽ ተደረኽም ዘማዕድውዎ ምምጻእ ጐይታናን መድሓኒናን የሱስ ክርስቶስ ተጋህደ። ስለዚ ኣብ ሓድሽ ኪዳን፡ እቲ ኣምላኽ ኣብ ብሉይ ኪዳን ዝመደበ ታሪኽ ምድሓን ደቂ-ሰባት ኣብ ምድሪ ተዛዘመ። Testament ዚብል ቃል እንግሊዝ (a will) ዝብል ኣሳብ እኳ ዘስምዕ እንተኾነ፡ ኪዳን ወይ ውዕል ዚብል ኣስቡ ግና ኣዚዮ ምስቲ ኣብ ወንጌል ሉቃስ 22:20 “እቲ ምእንታኹም ዚፈስስ ዘሎ ደመይ እተገብረ ሓድሺ ኪዳን እያ።” ዚበሎ ኣብ ቋንቋ ትግርኛ ግቡእ ትርጉሙ ሓዘ ንረኽቦ። ሓድሽ ኪዳን እምበኣር ብደም ክርስቶስ እዩ ተግባራዊ ኮይኑ። ናብዚ ምድሓን እዚ ዚኣቱ እቲ ነቲ ኣምላኽ ኣንጺጽዎ ዘሎ መገዲ ምድሓን ዚስዕብ ጥራይ እዩ። ንመጽሓፍቲ ሓድሽ ኪዳን ጠሚርዎን ዘሎ ማእከላይ ኣሳብ እምበኣር እዚ መልእኽቲ ምድሓን እዩ። (ሉቃ 22:2 1ቂሮ 11:25 እብ 8:7-13, 9:15-17)

ሓድሽ ኪዳን፡ ብ19 ጸሓፍቲ ዝጸሓፉዎ 27 መጻሕፍቲ ዝቐመ እዩ። እዞን 27 መጽሓፍቲ፡ ብዓቕባን፡ ብትሕዝቶኦን፡ ኣጸሓፊኦን፡ ድሕረ ባይትኦን፡ ዕላማኦንን ኣተኩረኦንን፡ ዝተፈላለዩ ብምዃን ነናተን ዝኾነ ኣበርክቶ ኣለወን። ሓድሽ ኪዳን ብዓቕባ ትሕቲ ሓደ ሲዕ ናይ ብሉይ ኪዳን ኮይኑ፡ ካብ ከባቢ 45 ክሳብ 95 ዓ.ም ኣብ ዘሎ ጊዜ ከም ዝተጻሓፈ ይንገር። ዝተጻሓፈሉ ቋንቋ ድማ ቦቲ ኣብቲ እዋም እቲ ህቡብ ዝነበረ ቋንቋ ግሪኽ እዩ።

መጻሕፍቲ ሓድሽ ኪዳን በብውልቀን እናዞራ ነቲ ምእመን ዘድሊ ኣስተምህሮ ከህባ ድሕሪ ምጽናሖን፡ ብቀናናዊ መስርሕ ብኣንሳብ ተጠሚረን ናብዚ ሕጂ ዘለዋኣ መልክዕ ክመጽ ከኣላ።

ወንጌላት

ወንጌል ክርስቶስ አብ ሓድሽ ኪዳን በርባዕተ መልክዑ ተጻሒፉ ንረኽቡ፡ ማቴዎስ፡ ማርቆስ፡ ሉቃስ፡ ዮሃንስ። እተን ቀዳሞት ሰለስተ ተመሳሰልቲ ወንጌላት (synoptic Gospels) ወይ ድማ ወንጌላት ብሓደ ምርእይ ተባሂለን ይጽውዩ። ንላተን እቲ ዚበዝሐ ክፋላተን ሓደ ዛንታን መደረታትን አቕረቡን ይርከባ። መብዛሕ ትኡ፡ አገልግሎት ክርስቶስ አብ ገሊላ የተኩራ።

እታ ራብዓይቲ ወንጌል ዓብላሊ ትሕዝቶኣ ብዛዕባ አገልግሎት ክርስቶስ አብ ይሁዳ ትዛረብ። ዮሃንስ ብዛዕባ የሱስ መለኮታዊ ወዲ አምላኽ ምኒኡ ብፍሉ ይጸብ ጸቡ የቐርብ።

ወንጌል ማቴዎስ ንእይሁድ እያ። ሓሳቡ ከእ የሱስ ክርስቶስ እቲ እተነበየሉ መሲህ እዩ' ነበረ። ክርስቶስ መረጸምታ ሕግን ነብያትን ተስፋ እስራኤልን ምኒኡ ንምርግጋጽ ከእ 65 ጽሑፋት ብሉይ ኪዳን ይጠቐስ። ወለዶ የሱስ ክርስቶስ ካብ ዳዊት (ወዲ አብርሃም) አተሓሒዙ እታ መሲሃዊት መንግስቲ ከምዝጀመረት የርእየና።

ወንጌል ናይ ማርቆስ ንሮማውያን እያ። እብ ሮሜ ከይነ ከምዝጸሓፎ ይእመን። ብዛዕባ መስመር ወለዶ ንሮማውያን ትርጉም ስለ ዘይህበም ዝተጠቐሰ የልቦን። ዓብላሊ ሓሳብ መለኮታዊ ሓይሊ ንሰባት ምግልጋልን እን ወዲ አምላኽን ጉይታ ዓለምን እየ ምባል ክርስቶስን ተንጸባርቕ። ስእላዊ ህይወት የሱስ ክርስቶስ አብ ምድሪ ተርእየና።

ወንጌል ሉቃስ ንግሪኻውያን እያ። ወይ ድማ ንእይሁድን ንኣህዛብን። ወለዶ ጉይታና የሱስ ክርስቶስ ክሳብ ኣዳም ይዝርግሑ። ክርስቶስ ናይ ሃገረ እስራኤል ጥራይ ዘይኮነስ ናይ ምልእቲ ዓለም ምኒኡ የገንዝብ። ክርስቶስ መለኮታዊ መድሓኒ ንእይሁድን ኣህዛብን እዩ።

ወንጌል የሃንስ ንዮሎም ክርስቲያናት እያሰ ወንጌል ዘለአለም እያሰ ወለደ ጉይታና የሱስ ክርስቶስ ካብ አምላክ ምኒኑ የተሐሰዘ። ካብ መጀመርታ ካብ አምላክ ን፡ አምላክ ምኒኑን ይእውጅ። ካብ መጀመርታ ክሳብ መወዳእታ መለኮትነት ክርስቶስ ይዛረብ። ነተን ካልኦት ወንጌላት አቐዲመን ዝተጻሕፉ ወንጌል ክርስቶስ፡ መለኮትነቱ ንምርግጋጽ ደገፍ እያሰ።

ሓፈሻዊ ኣረኣእያ ብዛዕባ ወንጌላት

ንወንጌላት ከነናጽጽረን እንከሎና፡ ገለ ዘደናግር ዚመስል ነገራት ንረክብ እና። ነዚ ከምዚ ዝበለ ነገራት ከመይ ጌርና ኣተሓሒዝና ክንርእዮ ከም ዘሎና ክንግንዘብ ኣገዳሲ እዩ።

I. እተን ሰለስተ ቀዳማት ወንጌላት (Synoptic Gospels)

ኣርባዕተ ወንጌላት ከነንብብን እንከሎና፡ ኣብተን ቀዳማት ሰለስተ ወንጌላትን ኣብ መንጎ ወንጌል የሃንስን ዓብዪ ፍልልይ ኣለወን። እተን ቀዳማት ሰለስተ ወንጌላት (Synoptic Gospel) ተመሳሰልቲ ወንጌላት ወይ (ወንጌላት ብሓደ ምርኣይ) ተባሂለን ይጽውዑ። ተመሳሰልቲ ወንጌላት ብሓደ ምርኣይ (Synoptic Gospels) ዝተባህለሉ ምኽንያት እቲ ዘለወን ቀረባ ሓደነት እዩ። ንሱ ድማ፡

- ኣቀራርባ
- ትሕዝቶ
- ኣጠቓቕማ ቃላት
- ቋንቋ እዩ።

II. ምጽጻር እተን ሰለስተ ቀዳማት ወንጌላት ምስታ ራብዓይቲ

- እተን ሰለስተ ወንጌላት ብዛዕባ ኣገልግሎት ጉይታና የሱስ ክርስቶስ ኣብ ገለላ ዚገበር ከዘንትዋ እንከለዋ። ወንጌል የሃንስ ግና ኣገልግሎት ጉይታና የሱስ ክርስቶስ ኣብ ይሁዳ ገደሩ ይገልጽ።
- እተን Synoptic Gospels ተመሳሰልቲ ወንጌላት፡ ብዛዕባ ህይወት ጉይታና የሱስ ክርስቶስ፡ ስነ-ጽሑፍ ታሪኽ ህይወቱ ከቅርብ ከለዋ፡ ወንጌል የሃንስ ግና ዛንታ ህይወት ጉይታና የሱስ ክርስቶስ፡ ስነ-መለኮታዊ ኣጸሓፋሪ ገደሩ የቐርቦ።
- እቶም ቀዳማት ዝተኣሳሰረ ሓሳባት ገደርም የቐርቡ፡ የሃንስ ግና ከም ሕቶን መልስን ዓይነት ገደሩ የቐርቦ።

III. ፍልልያት ኣብተን ሰለስተ ቀዳማት ወንጌላት /Synoptic problems/

ኣብዘን ሰለስተ ወንጌላት ከምቲ ዘሰማምዕ ዘለወን ከምኡውን ኣብ ንሓድሕደን ዚፈላለ ነገራት ኣለወን። በዚ ምኽንያት እዚ (Synoptic Problems) ግድል ናይተን ተመሳሰልቲ ተባሂሉ ይጽዋዕ። ነዚ ብዝምልከት ክልተ ዓይነት ኣረኣእያ ኣሎ። ክርስቲያናውን ዘይክርስቲያናውን ኣረኣእያን።

1. እቲ ዘይክርስቲያናዊ ኣረኣእያ፡ ንመፍትሒ እቲ ግድል ዘይኮነስ ንሓቅነት እቲ

ቅዱስ ጽሑፍ ንምንጻግ፡ ዚግበር ተጻይነት እዩ። ከምዚ ዚብል ሓሳብ ከኣ ኣለዎ።

“ሓደ ሰብ ብዛዕባ ሓደ ሰብ ኪጽሕፍ ምስ ዚጅምር ምስቲ ሓደ ብዛዕባኡ ዚጽሕፍ ኣጸቢቐ ኪመሳሰል ኣለዎ። ግናኹ ገለኡ ኣብዘን ወንጌላት ተፈላልዩ ንረኽቦ” ይብሉ።

2. ክርስቲያናዊ ኣረኣእያ፡ መፍትሒ ጸገም ናይዘን ሰለስተ ወንጌላት ይትንትን።

ሀ. ብቃል ዚመሓላለፍ ያታ (ካብ ኣፈ-ታሪኽ እንረኽቦ) ORAL TRADITION

እቲ ቃል ካብ ሓደ ናብ ካልእ ዚመሓላለፍ ከሎ ምናልባት ቀይሩ ኪርከብ ይከኣል እዩ ብምባል መፍትሒ ኪረኽብሉ ይጋደሉ። /Catholics/ ካቶሊካውያን ነዚ ብመሰረት (ሉቃ 1:1) ተቃውሞ ኪህቡሉ ከለዉ፡ ኣብቲ ጊዜ እቲ ጸሓፍቲ ስለ ዚነበሩ እቲ ብቃል ዚመሓላለፍ ክሳብ ክንድቲ ቅቡል ኪኸውን ኣይከኣልን እዩ ይብሉ።

ለ. እቲ ሓደ ወንጌላዊ ካብቲ ሓደ ስለ ዚቀድሕ እዩ ብምባል መፍትሒ ኪረኽብሉ ይጋደሉ። (ቀዳማይ፡ ሓዲእም ይጽሕፍ እቶም ካልኦት ካብኡ ይቐድሙ) ነዚ ተቃውሞ ከወሃቦ ከሎ ድማ፡ እቲ ምቅድዳሎም ነቲ ሓደነት ኪፈትሖ ብምኽኣሉ ነቲ ፍልልዮም ግና መለሱ የጽንዖ ይብሉ።

ሐ. እዘን ሰለስተ ወንጌላት ቅድሚ ምጽሓፈን ካልእ ዚተጠቐሙሉ ጽሑፍ ነይሩ ኪኸውን ይከኣል እዩ። ብምባል መፍትሒ ኪረኽብሉ ይጋደሉ። ነዚ ተቃውሞ ኪወሃቦ ከሎ ከኣ እቲ ካብ ሓደ ምቅድዳሎም ስነ ምምሰሳሎም ደኣ እዩ ዘጽንዕ እምበር፡ ንፍልልዮም ኣይሕግዝን እዩ ይብሉ።

መ. በበይኑ ዝኾነ ዛንታ ክርስቶስ ዚንገር ነይሩ እዩ። እንተ ወሓደ ክልተ ናይ ሓሳብ ረቂቕ ምንጭታት ዝኾኑ ዝተፈላለዩ እኳ ክነሱ ንኹሉ ቃል ንቃሉ ኣይወሰድዎን።

ሉቃስ ብዘተሓት ኪጽሕፉ ጀሚሮም ብምባሉ ምናልባት ማርቆስ ኣቐዲሙ ጽሑፉ ይኸውን። ምናልባት እቲ ጽሑፍ ናይ ማርቆስ ስለ ዘዩዕገቦ ከኣ ካልእ ርጉጽ ነገር መለኡ ኪጽሕፍ ኪከኣል እዩ።

እንተ በዚ እንተ ብቲ ኣርባዕቲእም ወንጌላት ንዛንታ ጉይታና የሱስ ክርስቶስ ብምጽሓፍ ነቲ ዛንታ ምልኣት ኪህቦ ብምብቕዕ ረብሓኡ ወሰን የብሉን።

ተግላላጲ ወንጌላት /Synoptic Gospels/ እተጸሕፉሉ ጊዜ

ንጽር ዝኾነ ሓበሬታ እኳ እንተ ዘይብልና ኣብ ግምታዊ ተመርኩስና እዞም ዚሰዕቡ ነጥባታት ከነስተብህል ይከኣል፡

1. ማቴዎስን ሉቃስን ናይ ማርቆስ ቀንዲ ምንጪ እንተኾይኖም ንዝብል ርእይቶ፡

ማርቆስ አብ 50ታት ወይ መጀመርታ 60ታት እንተድኣ ተጻሒፋ፡

- ማቴዎስ ከአ አብ ዳሕራይ 50ታት ወይ 60ታት ተጻሒፋ ኣላ ማለት እዩ።
- ሉቃስ ድማ አብ 59-63 ዓ.ም
- ማርቆስ አብ 65-70 ዓ.ም እንተድኣ ተጻሒፋ፡
- ማቴዎስ አብ 70ታት ተጻሒፋ ማለት እዩ።
- ሉቃስ ከአ አብ 70ታት ተጻሒፋ ዚብል ርእይቶ ኣሎ።

2. ማቴዎስን ሉቃስን ናይ ማርቆስ ቀንዲ ምንጪ ኣይኮኑን

ንዝብል ርእይቶ፡

ማርቆስ አብ አብ ዝኾነ ጊዜ ናይ 50ታት ወይ 70ታት ተጻሒፋ ኪኸውን ይከኣል።

- ማርቆስ አብ 65-70 እንተደኣ ኢልና ከኣ፡
- ማቴዎስ አብ መጀመርታ 50ታት ተጻሒፋ ማለት እዩ።
- ሉቃስ ከአ አብ 59-63 ዓ.ም ተጻሒፋ ማለት እዩ።

ወንጌል ማቴዎስ (የሱስ እቲ መሲህ)

ጸሓፊ፡

- ወንጌል ማቴዎስ፡ አቦታት ቤተ ክርስቲያን ዝገብዎ ስም እዩ ይበሃል።
- ካብ ፓፕሮስ ተማሃራይ ናይ ዮሃንስ ቀጺልኩ፡ አቦታት “ወንጌል ማቴዎስ” ዕዮ ናይ ማቴዎስ ወንጌላዊ ምጻኑ ቅቡል ገይሮም ተጠቐምሉ። ወንጌል ማቴዎስ ብቋንቋ ግሪኽ ተጻሕፈት። ናይ እብራይስጢ ቅዳሕውን ከም ዝነበረ ፓፕሮስ የዘንቱ።

ሀ. መንነት እቲ ጸሓፊ፡ ካብታ ወንጌል ከም እንምልከቶ

- መልከዓ ምድሪ ጳሊስጢና ዚፈልጥ ሰብ እዩ። ንኣብነት፡ ቤት-ልሂም ናይ ይሁዳ (2፡1) ካብ ቤት-ልሂም ነገድ ዛብሎን ዝነበሩላ ይፈልፃ (2፡23-3፡1) በረኽ ይሁዳ (3፡5) ዮርዳኖስ (3፡13) ገሊላን ዮርዳኖስን። (4፡12፡13) ናዝሬትን ቅፍርናሆ ምን። (4፡23-25) ገሊላ ምስኣ ዘሎ ምድርን (8፡5፤ 23፤ 28) ወዘተ...
- እዚ ጸሓፊይ እዚ ዛንታን ባህልን ኣተሓሳስባን ናይ ኣይሁድ ዝፈልጥ ዝነበረ እዩ። (1፡18፤ 2፡1,4,22፤ 14፡1፤ 26፡3፤ 27፡2፤ 11፤13)
- እዚ ጸሓፊይ እዚ ጽሑፋት ብሉይ ኪዳን ኣዚዩ ዚፈልጥን ነቲ ኣብኡ ዘሎ ትንቢታት ዚእምኖን ነበረ።
 - እዚ ጸሓፊይ እዚ ኣብቲ መጀመርያ ጽሑፉ ብዛዕባ እቲ ወለዶ እቲ መሲህ፡ ወዲ ዳዊት ከም ዝኾነ ካብኡ ቀጺሉውን ወዲ ኣብርሃም ምጻኑ የሰፍር።
 - ኣብ ጊዜ የሱስ ክርስቶስ ካብ ብሉይ ኪዳን እተፈጸመ ጽሑፋት ይጠቅስ (1፡22፤ 2፡5-6,15,17,23፤ 4፡14-16፤ 8፡17፤12፤17-21 13፡35፤ 21፡4፤ 27፡9) ከምዚ እናበለ “ከምቲ ብነብዪ እተባህለ ኪፍጽም።
- ስምዒት ኣይሁድነት ዘለዎ ጸሓፊይ እዩ።
 - እዚ ጸሓፊይ እዚ ብጀካ ኣይሁዳዊ ኪዛረቦ ዚኸእል፡ ቃላት ናይ ብሉይ ኪዳን፡ ኪዛረብ ከሎ ይርእዞ። እዞን ጽሑፋት እዚኣተን ብጀካ ኣብ ራእይ ዮሃንስ ሓንገብ፡ ኣብ ካልእ ጽሑፋት ሓዲሽ ኪዳን ኣይርከባን እየን።

(2:20-21) ምድሪ እስራኤል፡(4:5፤ 27: 53) ቅድስቲ ኩተማ፡ (ራእ 11:2፤ 5:35) ከተማ እቲ ዓብዪ ንጉሱ፡ (10:6፤ 15:24) እተን ዝጠፍአ ኣባጊዕ እስራኤል።

- ብዛዕባ ንኣይሁድ ወይ ድማ ንክርስቲያናት ዝኹኑ ኣይሁድ፡ ዘርኢ ዘበለ ትምህርቲ ክርስቶስ፡ እጸቢቐ የተከረሉ። (5:17-19፤ 10:6፤ 15:24፤ 15:13፤ 21:28-32፤ ምዕ.23)

- ብዛዕባ ጥፍኣት እታ ሃገር ይዛረብ።

• እዞን ዚሰዕባ ጥቕስታት (8:11-12፤ 21:43፤ 22:7) ኣብ ማቴዎስ ጥራይ ይርከባ

• (12:38-45፤ 23:35-36፤ 24:2) እዞን ጥቕስታት እዚኣተን ጐኒ ንጐኒ ምስ ማርቆስን ሉቃስን ይኸዳ። ኣብዚ ዘሎ ጽሑፋት ንኣድሕዱ ዚጋጩ ዘሎ ይመስል፡ እንተኾነ ዘላቶም ብዛዕባ ርክብ ወንጌልን ኣይሁድነትን እዮም ዚዛረቡ።

ለ. ሃይማኖት

እዚ ጽሑፍ እዚ ብዚግኡትን ብትምህርቲን ኣይሁዳዊ እዩ። ስለዚ ኣይሁዳዊ ክርስቲያን ንይሩ ኢልና ክንግምግም እየጠራጥረናን እዩ። እምበኣር ካብ ዜግነት እቲ ጽሑፍን ሃይማኖትን ተበጊስና ከም እቶም ኣቦታት ቤተ ክርስቲያን ዘሰመሩሉ ጽሓፊኣ ማቴዎስ እቲ ሌዊ ተባሂሉ ዘሎ ሓደ ካብቶም ዓሰርተ ክልተ ሃዋርያት ምዃኑ ክንድምድም ይከኣል።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

ከም ኣብ መእተዊ ናይ ተማሳሰልቲ ወንጌላት (Synoptic Gospels) ዘተንባህናዮ ማቴዎስ ኣብ 50ታት ወይ 60ታት ዓ.ም ወይውን ኣብ ዳሕራይ 70ታት ተጻሒፋ ክትከውን ከም እትኸእል ዝተፋላለዩ ርእይቶታት ኣሎ። እቲ ቦታ ካብ ኣንጾክያ ናይ ሶርያ ኪኸውን ይከኣል።

ኣንብቡታ

• መልክዓ ምድሪ ጳሊስጢና ዚፈልጡ ይመስሉ። ቤት-ልሂም ናይ ይሁዳ ኢሉ የነጽረሎም

• ሓፈሻዊ ባህልን ታሪኽን ኣተሓሳስባ ናይ ኣይሁድነትን ነበሮም (ማቴ 14:1፤ ሉቃ 3:1፤ ማቴ 15:1-2፤ ማር 7:1-4)

• ካብ ብሉይ ኪዳን ዚሰማምዑሉ ጥቕስታት ብብዝሒ ካብቶም ካልኣት ወንጌላውያን ብምጥቃሱ እቶም ኣንብብቲ ኣይሁዳውያን እዮም ኢልካ ክትግምግም ይከኣል።

1. ኣገልግሎት የሱስ ንኣይሁዳውያን (10:5,6፤ 15:24)

2. ካልኣት ትምህርትታት ብፍላይ ንኣይሁዳውያን (11:14፤ 12:5-6፤ 17:24፤ 23:16-22)።

3. ውድቀት ኣይሁድነት (18:11, 12፤ 12:38-45፤ 21:43፤ 22:1-14፤ 23:35,36፤ 24:2፤ 27:25)።

ዕላማ

• የሱስ እቲ ሓቂ መሲህ ኣይሁድ ከም ዝኾነ።

• የሱስ መሰራቲ እታ መንግስቲ ኣምላኽ ምዃኑ ባዕሉ ከም ዚኣወጀ።

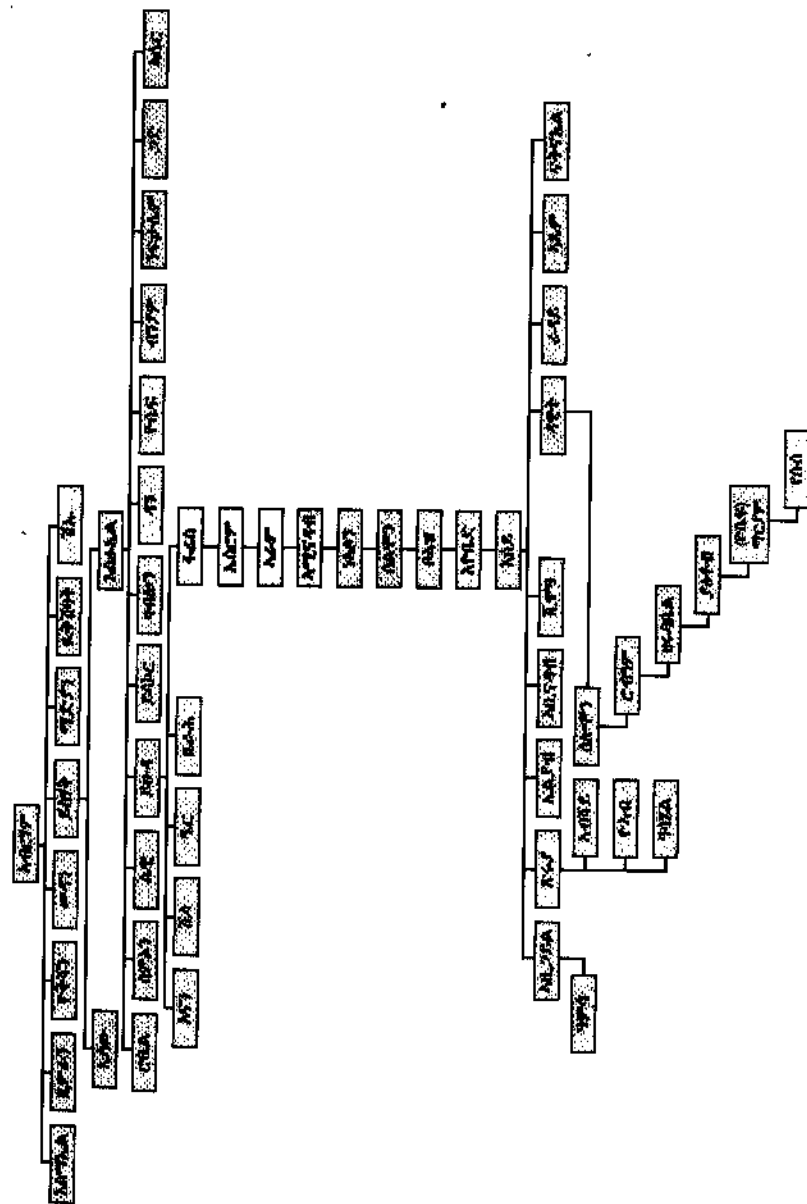
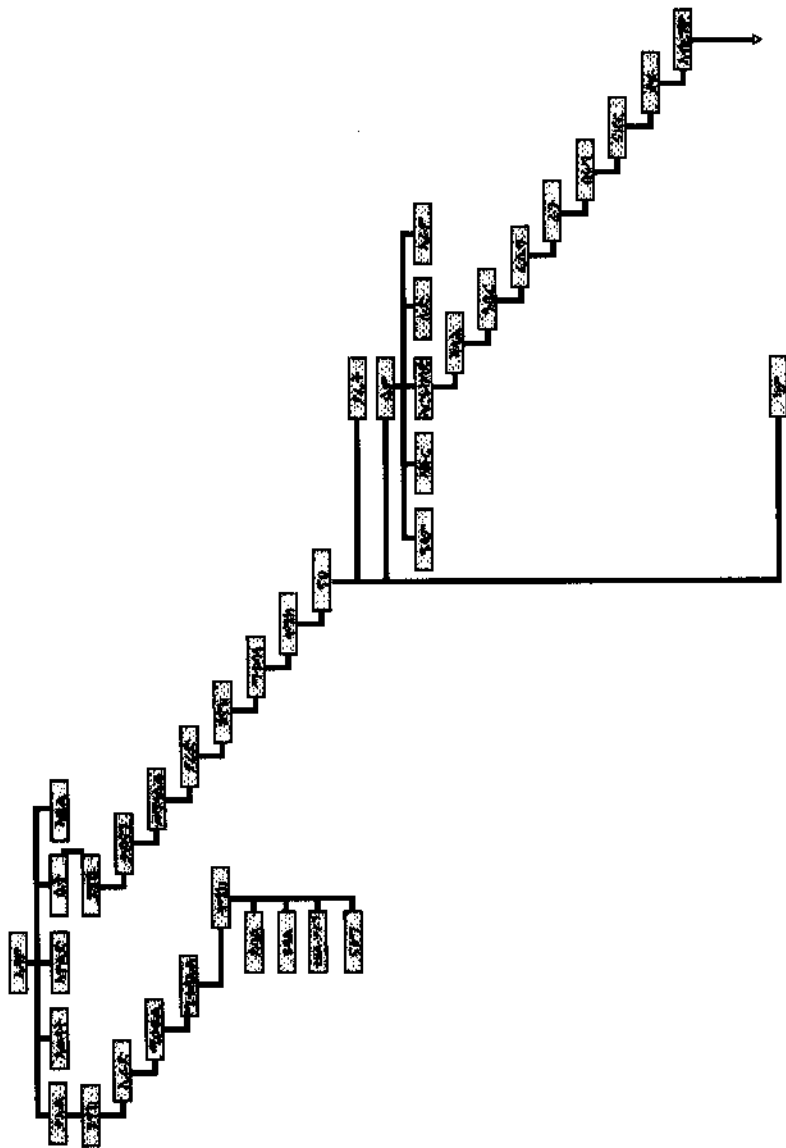
• እዛ መንግስቲ እዚኣ ባህርያታ ምስ ናይ ብሉይ ኪዳን ሃይማኖት ከም ዚሰማማዕ።

• የሱስ መጀመርታ ንቤት እስራኤል (ኣይሁድ) ከም እተላእከ፡ ምቕባል ምስ ኣበይዎ ግና እታ መንግስቲ ካብኣም ከም እትውሰድ ኣጠንቀቓ።

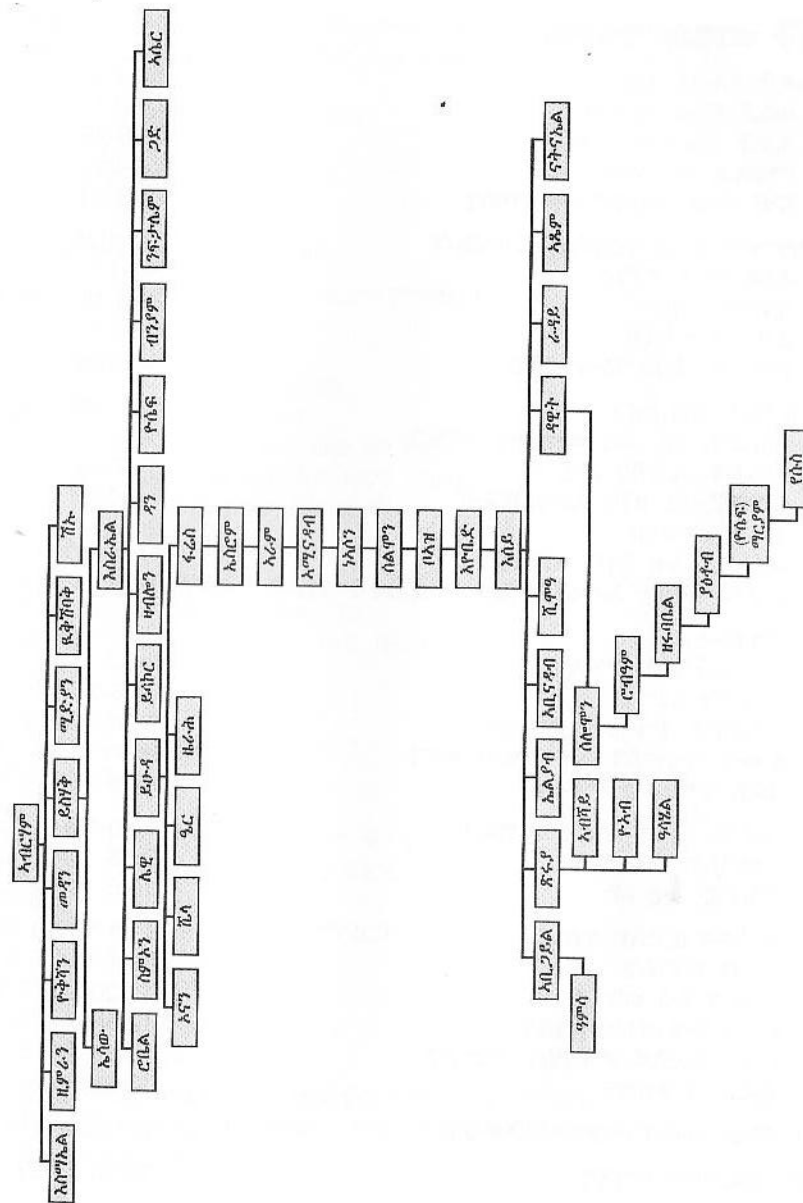
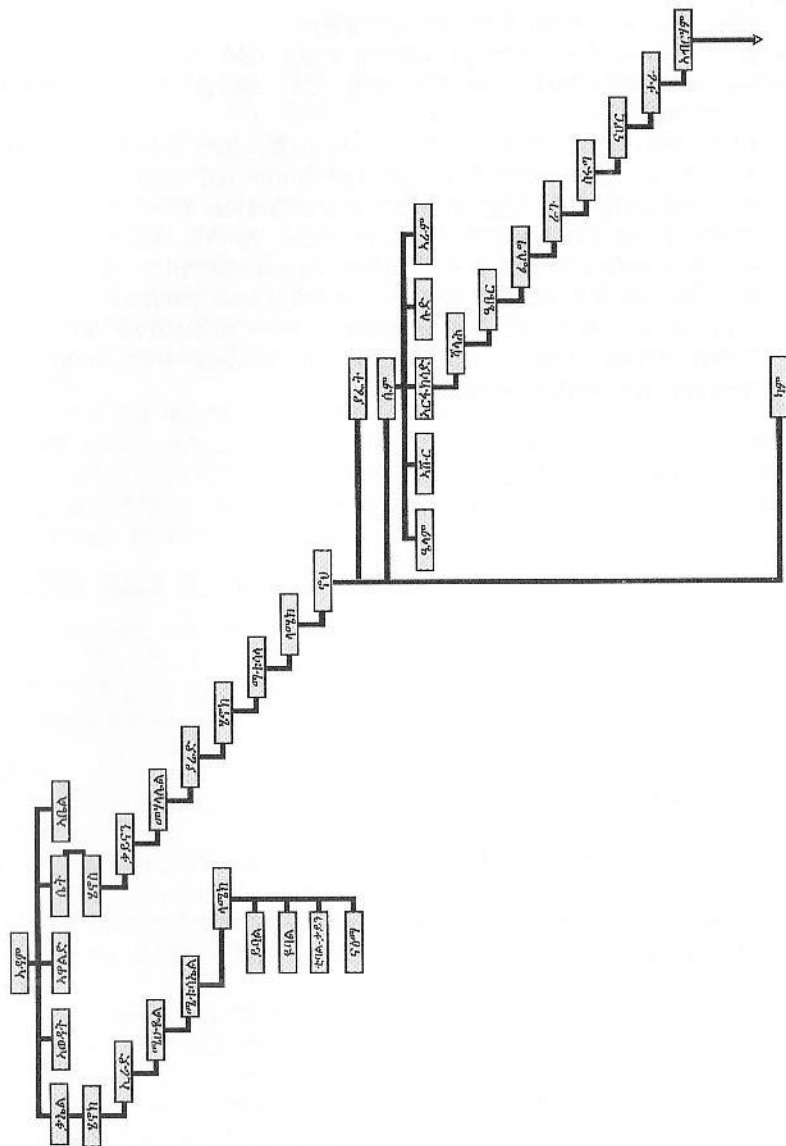
• ኣብ መጨረሻታ ከኣ ንክርስቶስ ከም ዝነጸግምን ክሳዕ ሞት ከም ዘብጽሕዎን በዚ ምኽንያት እዚ ከኣ እቲ ናይ ብሉይ መጋቢነት ኣምላኽ ሓሊፉ ብየሱስ ክርስቶስ እቲ ሓቂ መሲህ፡ መንግስቲ ናይ ኩሎም ኣህዛብ ብምግባር እቲ ሓቂ ሃይማኖት ክርስትና ካብ ናይ ሰርዓትን ሕግን ኣይሁድነት ሓራ ይወጽእ።

• እንተደኣ ሓደ ኣይሁዳዊ ንየሱስ ኪሰዕብ ፈትዩ፡ ንኣይሁድነት ንድሕሪት ገዲፉ ንየሱስ ኪሰዕብ ነበሮ። ስለዚ ብሓጺሩ እዚ ጽሑፍ ቀንዲ ሓሳብ (ዕላምኡ) “ክርስቶስ እቲ መሲህ” እዩ።

ሕገ-ደ ወለዶ ካብ ላዳም ክሰብሩ



ሕፋይ ወለድ ካብ ኣዳም ካሳዕኡስ



ረዲቶ ግንጫ ግጥም

I. ልደት የሱስን ንግስትን	1:1-2:23
• ወለደ የሱስ ክርስቶስ	1:1-17
• ልደት የሱስ ክርስቶስ	1:18-25
• ምብጻሕ ሰብ-ጥበብ	2:1-22
• ናብ ግብጽ ምህዳምን ምምላስን	2:13-23
II. ምምቀት የሱስ ክርስቶስን ፈተናዬን	3:1-4:25
• አገልግሎት የሃንስ	3:1-12
• ምምቀት የሱስ	3:13-17
• ፈተናታት የሱስ	4:1-11
• ምጅማር አገልግሎት የሱስ	4:12-25
III. ስብከት አብ ክረን	5:1-7:29
• ባህሪያት ናይ ወዲ መዝሙር ምዃን	5:1-16
• ብሉይን ሓድሽን ሕጊ	5:17-48
• ሃይማኖታዊ ዝኾነ አመለካከታ	6:1-18
• ብዛዕባ መዝገብ	6:19-34
• አረኣእያ አብ ሰብን አምላኸን	7:1-12
• ናብ መንግስቲ አምላኸ ምእታው ዚሕተት ነገራት	7:13-29
IV. ተግባራት የሱስ	8:1-9:34
• ተግባራት ናይ ምፍዋስ	8:1-17
• ምፍታን እምነት	8:18-27
• ዳሕረዋይ ተግባራት ምፍዋስ	8:28,9:8
• ጽውዓ ማቴዎስን ሕቶ ብዛዕባ ጸምን	9:9-17
• ካልእ ተግባራት ምፍዋስ	9:18-34
V. ተልእኾ እቶም ዓስርተው ክልተ	9:35-10:42
• ጽውዓኦም (ሃዋርያት)	9:35-10:4
• ምክያድ እቲ ዕዮ	10:5-10:42
VI. ክርስቶስ ዚደልዮ ነገራት	11:1-12:50
• የሱስን የሃንስን	11:1-19
• ምንጻግ እቲ ወንጌል	11:20-30
• ምስሕሓብ ብዛዕባ ሰንበት	12:1-14
• እቲ ዳሕረዋይ ምፍዋስን ግጭትን	12:15-37
• ብድሆ ንመብጽዓ	12:38-50
VII. ምስላ ብዛዕባ መንግስቲ አምላኸ	13:1-52
VIII. ንክርስቶስ ምንጻግ	13:53-17:27

• ምንጻግ ክርስቶስን ምስያፍ የሃንስ መጥምቕን	13:53-14:12
• ምምታብ ሓሙሽተ ሽሕን ምኻድ አብ ልዕሊ ባሕሪን	14:13-16
• ልምዲ አቦታት	15:1-20
• ምፍዋስን ምምታብ አርባዕተ ሽሕን	15:21-39
• ፈረሳውያንን ሰዱቃውያንን	16:1-12
• ምድንጋርን አብ ሕቶ ምብጻሕን	16:13-28
• ምልዋጥ የሱስን ውጽኢቱን	17:1-27
IX. ሀይወት አብ ወዲ (እቲ መሲህ)	18:1-35
X. ጉዕዞ የሱስ ክርስቶስን ናብ የሩሳሌም ምግላሉን	19:1-22:46
• መርዓን ፍትሕን	19:1-13
• ምብራኽ ሕጻናት	19:14-15
• ብዛዕባ ሃብትን ምሽያምን ዓሰብን	19:16-20:16
• ስቅያት እቲ መሲህን ፍቕሩን	20:17-34
• ብዓወት ምእታውን ምጽራይ ቤተ መቕደስን	21:1-17
• ፍርዲ አብ ልዕሊ መራሕቲ አይሁድን ህዝብን	21:18-22:14
• ክርክር ምስ ሰዱቃውያንን ፈረሳውያን	22:15-46
XI. መጠንቀቕታ የሱስ ክርስቶስን	
• ትንቢት ብዛዕባ ፍርድን	23:1-25:46
• ወዮ እንጾር ጸሓፍትን ፈረሳውያንን	23:1-39
• ውድቀት የሩሳሌምን ምጽአት ወዲ ሰብን	24:1-42
• ሓሙሽተ ምስላታት ፍርዲ	24:43-25:46
XII. ስቅያት የሱስ ክርስቶስን ሞቱን	26:1-27:66
• ምቕባእ የሱስን ኢሕሊፎም ምሃቡን	26:1-16
• ድራር ጉይታ	26:17-29
• ጌተሰማኔ	26:30-56
• ፍርዲ የሱስ ክርስቶስ አብ ቅድሚያ ቀያፋ	26:57-75
• ሞት ይሁዳን የሱስ አብ መንበር ፍርዲ ጸላጦስን	27:1-31
• ስቅለት	27:32-56
• ሰነ ስርዓት ቀብርን ሓለውቲ ምግባርን	27:57-66
XIII. ትንሳኤ የሱስ ክርስቶስ	28:1-20
• ትንሳኤ	28:1-10
• ራዕዲ እቶም ሓለውቲ	28:11-15
• እቲ ናይ መወዳእታ ነገራት	28:16-20

ማቴዎስ ብዛዕባ ወለደ የሱስ ክርስቶስ ሓዊቡ እቲ መስመር ናይ እቦታት ክላዕ ስ ጋ ምልባስ እቲ መድሓኒ ይጸቅጡሉ። ስለዚ ቀንዲ ነጥቡ የሱስ ከም “ናይ ይሁዳ አ ንበሳ” ገይሩ የመልከቶ።

ወንጌል ማርቆስ (የሱስ እቴ አገልጋሊ)

ጸሐፊ፤

ማርቆስ ነዛ ወንጌል ከም ዝጸሓፉ ውሽጣዊ ደሓ እምበር ካብታ መጽሓፍ እንረኽቦ ቀጥታዊ ሓበሬታ የለን።

ወንጌል ማርቆስ ዝብል ስም ካብ ጥንቲ ኣብታ መጽሓፍ (ወንጌል ማርቆስ) ከም ኣርእስቲ ተተሓሒዞ ዝመጸ እዩ። ይኹን እምበር ካብ መጀመርታ ከም ዘይነበረውን ይንገር። ናብ እምነት ዘምጽእ ጴጥሮስ ከይኮነ ኣይተርፍን። ከመይሲ ጴጥሮስ ኣብ 1ይ ጴጥ 5:13 “ማርቆስ ወደይ” ኢሉ ጠቐስዎ ኣሎ።

ዛንታ ቤተ ክርስቲያን (50-150 ዓ.ም) ካብ ፓፕየስ ዝበሎ፣ ማርቆስ ኩሉ ጴጥሮስ ዝከከሮ ነገራት ተጠንቂቐ ጽሑፍዎ ይብል። ስለዚ ብዛዕባዚ ዝመጸ ማርቆስ ጸሓፊ ኡ ኢልና ክንውስን ብዙሕ ዘስግእና የልቦን።

መልክዓ ምድሪ ጳሌስጢና ብምጥቃሱን ብምስማዩን ኣይሁዳዊ ከይኩነ ኣይተርፍን። ዘይሁዳዊ ካልእ ሰብ ኮይኑ ብዛዕባ መልኽዩ ምድሪ ናይ ጳሌስጢና ዚፈልጥ ሰብ ኪኸውንውን ዝከእል እዩ።

ኣብ መልእኽቲ እብራይስጢ ክጥቀም ንርኢ። 5:41, 7:11፣ 7:34፣ 15:34, 42 ትርጓሜኡ ብእብራይስጢ ይህብ እቶም ዝጽሕፈሎም ዘሎ ሰባት ምናልባት እብራይስጢ ይፈልጡ ይኹኑ። ንሱ ስለ ዚፈልጦውን ኪትርጉም ዚከእል እዩ።

ማርቆስ ባዕሉ ጽሑፍ ብሉይ ኪዳን ኣይጠቐሰን። ምናልባት እቶም ዝጽሕፈሎም ዘለዉ ሰባት ብዛዕባ ብሉይ ኪዳን ዘይፈልጡ ኪኾኑ ዚከእል እዩ።

ስለዚ ጸሓፍቲ ብዛዕባ እዛ መጽሓፍ ዝጸሓፉ ሰብ ኪረብሩ ከለው ማርቆስ እዩ ይብሉ። ማርቆስ ወዲ ማርያም፣ ኣብ የሩሳሌም ይነብር ነበረ። ግብ 12:12 ማርቆስ

የሃንስ ከአ ይበሃል ነበረ። የሃንስ ብናይ አይሁድ ሰም፡ ማርቆስ ከአ ብሰም ሮማውያን /ላቲን / እዩ። ስለዚህ ፓፕሩስ ብ120 ዓ.ም ከም ዘሰፈሮ ማርቆስ የሃንስ አስተርጓሚ እዩ ነይሩ ይብላል። ካብ ኣራማይስጢ ናብ ግሪኽ ይትርጉም ነበረ።

ማርቆስ ኣብ መልእኹቱ ኣዝዩ ደቂቕ ኩነታት ናይ ክርስቶስ ኪገልጽ ይርእዮ። (1:12፣ 1:13፣ 1:41 3:5,9,19፣ 4:35-41፣ 5:3-5) ስለዚ፡

- ኣብቲ ኩነታት ነይሩ ኪኸውን ይከኣል። ወይ ድማ ገለ ሰባት ኣስፊሖም ዝገለጽሉ ኔሮም ኪኸውን ይኸእል።
- ምስ ካልኣት ጽሑፋት ከነወዳድሮ ከሎና ተወሳኺ መግለጺ ይህበና።

ማርቆስ ኣብ ካልኣት ጽሑፋት ሓድሽ ኪዳን ብተደጋጋሚ ንረኽቦ። (ግብ 12:12, 12:25, 13:5,13:13,15:37-39, ቄሎ 4:10,11 ፊል 1:24 1ይሖጥ 5:13) (ጸሓፍቲ ባቢሎን ዚብሎ ዘሎ ንሮሚ እዩ ኢሎም ይገልጽዎ።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

- ብዛዕባ ዝተጻሕፈሉ ጊዜ በበይኑ ርእይቶታት ስለ ዘሎ ብመሰረት ኣብ ተመሳሰልቲ ወንጌላት (Synoptic Gospels) ሂብናዮ ዘሎና ርእይቶታት ተመልከት።
- ካብዚ ተጻሕፉ ንዚብል ሕቶ፡ ካብ ዝጸንሐ ዛንታ፡ ካብ ሮሜ ከይኮነ ኣይተርፍን። ምክንያቱ ማርቆስ ብጻይ ጴጥሮስ ብምንባሩ፡ መወዳእታ ዛንታ ህይወት ጴጥሮስ ከኣ ኣብ ሮሜ ስለ ዚድምድም፡ ካብ ሮሜ ምጻኑ ዚሕብር ጽሑፍ (2ይ ጢሞ 4:11፣ 1ይ ጴጥ 5:13) የረጋግጽ።

ኣገቡቢታ

- ወንጌል ማርቆስ ንኣህዛብ ዝተጻሕፈት እያ። መድረኽ ሰማዕቱ ሮማውያን ከይኮኑ ኣይተርፉን እዮም።
- ካብ ብሉይ ኪዳን ባዕሉ ዝጠቀሶ ነገራት ስለ ዘይብሉን ከምኡውን እቲ ባህሊ ናይ ኣይሁድ ስለ ዘይጠቅሰን በዚ ምክንያት እዚ ንኣህዛብ ከይተጻሕፈት ኣይትተርፍን እያ።
- ነቲ ባህልን ኣተሓሳስባን ናይ ኣይሁድ ይትርጎም፤ እዚ ንርእሱ ንዘይ ኣይሁዳውያን ይጽሕፍ ከም ዘሎ ይሕብር።
- ገለ ዓሰርተ ዝኾና ቃላት ናይ ላቲን ኣለዎ። እተን ሸውዓተ ኣብተን ካልኣት ወንጌላትውን ይርከባ እዮን። (4:21፣5:9,15፣ 6:37፣ 12:14,15,42፣14:5፣ 15:15,16።) ኣብ ኩለን ወንጌላት ኪርከባ ዝከኣል እዩ። (6:27፣ 7:4,8፣ 15:39,44,45)። እዞን ጥቕሲታት እዚአተን ግና ኣብ በይኑ ጥራይ ይርከባ።

ዕላማ

- ብቐሊሉ እዚ እዩ ኢልካ ክትፈልዮ ኣሸጋሪ እዩ። በዚ ምክንያት እዚ በበይኑ ኣበሃህላ ምሁራት ኣሎ።
- መጀመርታ ወንጌል ጉይታና የሱስ ክርስቶስ ወዲ ኣምላኽ (1:1) ገለጸም ነዚኣ ዕላማ ናይዛ መጽሓፍ ገሮም ይወስድዎ።

ቀንዲ ዕላማ ወንጌል ማርቆስ ወንጌላዊ ዕዮ እዩ። መታን ብዙሓት ናብ እምነት ክርስትና ኺበጽሑ ዛንታ ጉይታና የሱስ መዝገብም ኣሎ። ነዚ ዕዉት መታን ኪኸውን ከኣ ከምዚ ዚሰዕብ ገይሩ የቐርቦ። ፈተና የሱስ ብዮሃንስ መጥምቕ ጀሚሩ (1:13) ናብ ኣገልግሎት የሱስ ኣብ ከባቢ ገለላ ይቐጽል። (1:14-9:50) እንደገና እቲ ኣገልግሎት ናብ ዮሩሳሌም ገጹ ብሰግር ዮርዳኖስን ይሁዳን ይቐጽል። (10:1-52) ኣብ መወዳእታ ከኣ ነቲ መለኮታዊ መደብ ብሕማማት፡ ትንሳኤ ገይሩ ይድምድሞ። (11:1-16:18) ግናኸ እዚ ቀንዲ ዕላማኡ ነይሩ እንተ ኪኸውን ኣብ ምሉእ መጽሓፍ ምደጋገሞ ነይሩ።

- ብዛዕባ ሕጻንነት፡ ንእስነት፡ ወለዶ ጉይታና የሱስ የብላን። ቀልጢፉ ግና እዚ ጸሓፊ ናብ ኣገልግሎት የሱስ ይሓልፍ። እዚ ድማ እቲ ምድራዊ ኣገልግሎት ጉይታና የሱስ ክርስቶስ እዩ። እዚእ እታ ኣውራ ዕላማ ናይዚ ጸሓፊ እዚ ከይኮነት ኣይትተርፍን።
- “ወዲ ሰብ” ሰብኣውነት የሱስ የመልክት።

ረዥም ግሌ ግርዛቤ

- I. ምድላው-አገልግሎት የሱስ
- የሃንስ መጥምቅ 1:1-13
 - ጥምቀት የሱስ 1:1-8
 - ፈተና የሱስ 1:9-11
 - ፈተና የሱስ 1:12,13
- II. አገልግሎት የሱስ አብ ገሊላ (1:14-9:50)
- U. ቀዳማይ አገልግሎት የሱስ አብ ገሊላ 1:14-3:12
- ጽውዓ እቶም ቀዳሞት ደቀመዛሙርቲ 1:14-20
 - ቀዳመይቲ ሰንበት አብ ቅፍርናሆም 1:21-45
 - መጀመርታ ተጻይነት 2:1-3:12
- A. ካልኣይ አገልግሎት የሱስ አብ ገሊላ (3:13-6:29)
- ምምራጽ እቶም ዓሰርተው ክልተ 3:13-19
 - ክሲ አንጻር የሱስ 3:20-35
 - ትምህርቲ ብምሰላ 4:1-34
 - ዓበይቲ ግብርታት 4:35-5:43
 - ዘይተቐባልነት አብ ናዝሬት ዕዮ ናይቶም ዓሰርተው ክልተ 6:1-13
 - ሂሮድስን የሃንስ መጥመቅን 6:14-29
- ሐ. የሱስ /withdrawal/ ካብ ገሊላ ይእለ 6:30-9:32
- ተአምራትን ትምህርትን የሱስ አብ ገሊላን ሰግሩን 6:30-8:26
 - መሲህኑኑን ሰቅያቱን 8:27-9:29
- መ. መወዳለታ አገልግሎት የሱስ አብ ገሊላ 9:33-50
- III. አገልግሎት የሱስ አብ ይሁዳን ቢታንያን (10:1-52)
- ትምህርቲ ብዛዕባ መርዓን ፍትሕን 10:1-12
 - ትምህርቲ ብዛዕባ ቄልዑ 10:13-16
 - ትምህርቲ ብዛዕባ ሃብቲ 10:17-31
 - ምንባይ ብዛዕባ ሞት የሱስ 10:32-34
 - ሕቶ ናይቶም ክልተ ኣሕዋት (ያእቆብን ዮሃንስን) 10:35-45
 - በርጢጄዎስ እቲ ዕዉር ይርእ 10:46-52
- IV. ቅንያት ሕማማት (11:1-15:47)
- ምእታው ናብ የሩሳሌምን ግሉጽ ዝኾነ ነገታትን 11:1-26
 - ምምሃር አብ የሩሳሌም 11:27-12:44
 - ትንቢታዊ ዝርርብ 13:1-37
 - ዛንታ ብዛዕባ ሰቅያቱ 14:1-15:47
- V. ዕርገት 16:1-20
- ትንሳኤ 16:1-8
 - ቃል ሰንብታ 16:9-20

ኣድላዪ ነጥቢ

ማርቆስ ብዛዕባ መስመር ወለዶ ጐይታና የሱስ ኣወጊዱ ንየሱስ ከም “ብዕራይ” ኣመልኪቲ ኣገልግለቲ የቅርብዞ

ወንጌል ሉቃስ
(የሱስ እቲ ወዲ ሰብ)

ጸሓፊ

ጸሓፊ ናይዛ መጽሓፍ እዚኣን ናይ ግብረ ሃዋሪያትን ሓደ ከምዝኾነ ካብቲ ኣብ መእተዊ ክልቲኤን ጽሑፋት ተጥቂሱ ዘሎ ተቐባሊ መልእኽቲ ቲዎፍሎስ ክንርዳእ ንኸእል። ነዛ መልእኽቲ ድማ ከም ቀዳመይቲ ዛንታ ብምጥቃስ ንግብረ ሃዋሪያት መቐጸልታ መቐጽልታ ናይ ሉቃስ ምጻና ይሕብር። (ግብ 1:1)

እዛ መጽሓፍ እዚኣ ኣብቲ ናይ ጥንቲ ጽሑፋት (κατα λουκαν) “ሉቃስ ከም ዝጸሓፈ” ዚብል ስም ሓዛ ትርክብ።

እቶም ቀዳሞት ጸሓፍቲ፡ ሉቃስ ከም ዝጸሓፈ ኢሎም የሰፍርዎ ነበሩ። ስለዚ ኣብ መደምደምታ ናይዛ መጽሓፍ እዚኣ ጸሓፊ ሉቃስ እቲ ምስ ጳውሎስ ዝነበረ ሓኪም፡ እዩ ክንብል ንደፍር።

ሉቃስ ብእምነቱ ክርስትያን ብሙያኡ ድማ ሓኪም ኮይኑ፡ ምስቶም ጳውሎስ ኣብ ቁሎ 4:10-14 ጠቂስዎም ዘሎ ሰብ ግዝረት ብዘይ ምህላው እቲ እንኮ ካብ ሰብ ግዝረት ዘይኮነ ጸሓፊ ሓድሽ ኪዳን ምጻኑ ክንርዳእ ንኸእል።

ኣብ መእተዊ መልእኽቲ (1:1-4)፡

- ብዙሓት ኣብቲ ጊዜቲ ዛንታ የሱስ ክርስቶስ ከም ዝጸሓፉ ይዛረብ።
- ካብ መጀመርታ ኣዲንቶም ዝረኣዩን ኣገልገልቲ እቲ ቃል ዝነበሩን ከም ዘዘንተውዎ ይዛረብ።
- “ንኹሉ ለደላዲላ ካብ ጥንቲ ሰዓቢዮ እዩ” እናበለ ብስሩዕ ዝሓሸ ዛንታ ይጽሕፍ ከም ዘሎ ይሕብር። (ምናልባት እቶም እተጻሕፉ ስለ ዘየዕገብዎ ክኾውን ይኸእል።)

ብተወሳኸ ካብ መልእኽቲ ከም ንረኸቦ፡

- 1) ብዛዕባ ተቐማጦ ጳሎስጢና ይዛረብ (1:5,26,39፤ 2:4,39,41፤ 3:1,3፤ 4:16፤ 5:1,17፤ 6:17፤ 7:11፤ 8:26፤ 10:13,15፤ 17:11፤ 18:35፤ 19:1,29,37,41፤ 23:5-7፤ 24:13) ብተወሳኸውን ህዝቢ እታ ሃገርን መንነቱን ይገልጽ (7:2፤ 17:16,18)
- 2) ሓፊሻዊ ፍልጠት ብዛዕባ መልክዓ ምድሪ ጳሎስጢና ዚፈልጥ ዝነበረ ጸሓፊ ይመስል።
 - እዚ ጸሓፊ እዚ ብዛዕባ መልክዓ ምድሪ ጳሎስጢና ብተዘዋዋሪ ማለት ምሉእ ብምሉእ ዚፈልጦ ኣይመስልን።
 - ኣብ ካልኣት ወንጌላት ዘይተጠቐሱ ቦታታት ይጽሕፍ። (4:31፤ 8:26)
 - ኣብ ካልእ ስፍራታት ከኣ ርግጽ ዝኾነ ቃላት ናይ ጂኦግራፊ ኣብ ካልእ ወንጌላት ዘይርከብ ይጠቅስ። (1:5,26,39፤ 2:4,39,41)
- 3) ብዛዕባ ዛንታ ኣይሁድን ጉድለታት፡ ሕግታት፡ ኣተሓሳስባን ዚፈልጥ ነበረ።
 - ብዛዕባ እቶም ካህናትን ቤተ መቅደስን ይዛረብ (1:5,8-11,21-23፤ 3:2፤ 5:14 ወዘተ)
 - ብዛዕባ ፈሪሳውያንን ተግባራቶምን፡ ኣተሓሳስብኦምን ጠባያቶምን ይገልጽ። (5:17,21,30,33፤ 6:2,7፤ 7:30,36፤ 15:2፤ 16:14)
 - ብዛዕባ ጸሓፍቲ (መርመርቲ ሕጊ) (5:17፤ 10:25፤ 11:45-54፤ 14:3፤ 19:47፤ 20:1,19,46፤ 22:2,66) ይዛረብ።
- 4) ብዛዕባ ሰዱቃውያን ይዛረብ (20:27)
- 5) ብዛዕባ ሳንሃድሪን (9:22፤ 20:19፤ 22:2,66፤ 23:13፤ 24:20)
- 6) ብዛዕባ ተገውዲ (3:12፤ 5:27-30፤ 7:29፤ 18:10-13፤ 19:2,8)
- 7) ብዛዕባ ጽሑፋት ኣይሁድ (2:23፤ 3:4፤ 4:4,8,10,12,17-21)
- 8) ብዛዕባ ኩነታትን ጠባይትን ናይ ብሉይ ኪዳን ዛንታታት (4:25-27፤ 6:3,4,23፤ 9:8,19,30,33)
- 9) ብዛዕባ ብዓል ፋሲጋ ይዛረብ (2:1,7,11,13,15፤ 2:41-46)
- 10) ጽሑፋት ብሉይ ኪዳን ይጠቅስ
 - ናይ ብሉይ ኪዳን ሰባት ይጠቅስ (ዘካርያስ ኤልሳቤጥ፡ ስምእን)
 - ስነ-ትውልዲ ብሉይ ኪዳን ይጠቅስ (ካብ የሱስ -ኣምላኽ)
 - ካብቲ ዝተጠቐሰ ጥቕስታት፡ ቋንቋ እብራይስጢ ዚፈልጥ ኣይመስልን እዩ።
 - ብዛዕባ ፖለቲካዊ ኩነታት ጳሎስጢና ይዛረብ (1:5፤ 3:19,20፤ 7:2፤ 8:3፤ 13:1፤ 19:12፤ 20:22-24፤ 23:1-24,52)
 - ብዛዕባ ማሕበራዊ ናብራ ይዛረብ (5:19፤ 11:7፤ 12:9፤ 15:8፤ 8:16)
 - ብዛዕባ ኣቕሑት ገዛ ብዛዕባ ክዳውንቲ (9:3፤ 10:4፤ 22:35)
 - ብዛዕባ ዚበልዑሉ ሰዓታት (7:36፤ 11:37፤ 14:1፤...ብዙሕ ነገራት ይዛረብ።
 - ካብቲ ዝተጠቐመሉ ቋንቋ ኣይሁዳዊ ኣይመስልን- ዝተፈላለየ ቋንቋ ግሪኽ ይጥቀም። ስለዚ እዚ ጽሑፊ እዚ ካብ ኣህዛብ ናብ ኣይሁድነት ዝተመልሰ

(ጽርሰሊት) ከይኮነ ኣይተርፍን።

ዝተጸሓፈትሉ ጊዜን ቦታን

ሉቃስ ናይ ዓይኒ ምስክር ከምዘይኮነ ካብ መልእኽቲ ክንርዳእ ንክእል። በዚ ምኽንያት ድማ ሓበሬታ ንክእክብ ናብ ብዙሕ ቦታ ብምኻድ ጊዜ ወሲዱ ኣሎ። ብዛዕባ እተጽሓፈሉ ጊዜ ከምቲ ኣብ ተመሳሳሊቲ ወንጌላት (Synoptic Gospels) ተጠቒሶ ዘሎ ርእሶታት እዩ።

ኣንባቢታ

- ብርግጽ እዛ ጽሕፍቲ ንቴዎፍሎስ ዝብሃል ህልዊ ዝነበረ ሰብ እያ ተላኢኻ። ማለት ንቴዎፍሎስ እንተ ንበይኑ እንተ ብሰሙ ንብዙሓት ሰባት ኣተልእኸት እያ።
- ብምኽንያት ስም ቴዎፍሎስ ዚብል ካብ ቋንቋ እብራውያን ዘይምዃኑ፡ ከምኡውን ከምቶም ካልኣት ጸሓፍቲ (ወንጌላውያን)፡ ኣብ ጽሑፉ ብዙሕ ንእብራይስጢ ዚገልጽ ቃላት ስለ ዘይብሉ፡ ቴዎፍሎስ እቲ ተቐባሊ መልእኽቲ፡ ካብ ኣህዛብ ዝኾነ ክርስቲያናት እዩ። ኣታ "ክቡር" ቴዎፍሎስ ብምባሉ በዓል ስልጣን ወይ ውን በዓል ጸጋ ዝተኸበረ ሰብ ከምዝነበረ ከረድኣና ይኸእል። ርማዊ ከይኮነ እውን ኣይተርፍን እዩ። ቴዎፍሎስ ማለት "ንኣምላኽ ዘፍቐር ማለት እዩ።
- እቶም ኣንባብቲ ካብ ሃገር ጳሎስጢና ከም ዘይኮነ ዚሕብረና ጽሑፋት (2:4፤ 8:26፤ 19:29) ተመልከት።

ዕላን

- ዕላማኡ ብጥርፍፊ ከምቲ ኣብ (እብ 1:1-4) ዘሎ እዩ።
- ብዛዕባ ወለዶ የሱስ ክርስቶስ ክነገሶ ኣምላኽ ከም ዝበጽሕ ገይሩ ብምቕራቡ፡ የሱስ ክርስቶስ ኣይሁዳዊ ጥራይ ዘይኮነስ ካብቲ ቀዳማይ ኣምላኽ ምዃኑ ይሕብር።
- የሱስ ክርስቶስ፡ ሰብን ኣምላኽን (ፍጹም ሰብ ፍጹም ኣምላኽ) ምዃኑ ይሕብር።
- ንዝተፈለዩ ህዝቢ ዘይኮነስ ዓለምለኻዊ መድሓኒ ምዃኑ ይገልጽ።

መግለጫ

ሄሮድስ

ሄሮድስ ዚብል መጽውዒ ስም ብጊዜ ሓድሽ ኪዳን ዝነበሩ ናይ ገለ ሮማውያን ግዛሊቲ እውራጃ ጳለስጢናን ኮባቢኣን ከም እመሓደርቲ ዝተዋህበ ስም ሰድራ ቤት እዩ።

እቲ ቀዳማይ ሄሮድስ ብጊዜ ንጉስ ኣጉሰጦ ቄሳር ናይ ሮሜ ክርስቶስ ኣብ ቤት-ልሂም ኪውለድ ከሎ ኣብ ጳለስጢና ኣመሓዳሪ ናይ ሮሜ ዝነበረ ሄሮድስ ዓቢዩ እዩ። (ማቴ 2፡1 ሉቃ 3፡1)። ኩሎም ዝተፈላለዩ ኣብ ሓድሽ ኪዳን ተጠቐሶም ዚርከቡ ብሄሮድስ ተሰምዮም ዚርከቡ ደቂ ደቁ ንሄሮድስ ዓቢዩ እዮም።

ሄሮድስ ዓቢዩ (37-4 ቅ.ል.ክ ገዝእ)

ሄሮድስ ዓቢዩ ብጭከናኡን ርኽበቱን ብኣይሁድ ዝተጸልኦ እንተ ነበረ እኳ ንሱ ኣዝዩ ፍሉጥን ቀንዲ መስራትን ሃናጽን ኣብ ልምዓታዊ ስራሕ ነበረ። እቲ ዝግበዩ ኣስተዋጽኦኡ ነታ 750 ዓመታት ዝወድእት ዳግም ምህናጽ ቤት መቐደስ የሩሳሌም ዝገበሮ ኣስልጦ እዩ። ንወደብ ቄሳርያ ከም ዘዕበያውን ይንገረሉ። ቄሳርያ ብጊዜ ሓድሽ ኪዳን ዋና ከተማ ናይ ጳለስጢና ነበረት። ሕጻናት ኣቕተሉ። (ማቴ 2፡1-18) ዓሰርተ ኣንስቲ ኣእተወ። ካብ ቤተሰቡን ካብ ካልኦትን ብዙሓት ሰባት ኣጥፍኦ። ንዝፈትዋ ብዓልቲ ቤቱ ብጥርጣሪ ቀተላ። ቅድሚ ኣመ-ሸተ መዓልቲ ቅድሚ ሞቱ ካብ ዶሪስ ዝወለዶ ወዱ ኣንቲጻር ኪቅተል ኣዘዘ። ኣብ ጊዜ ሞቱ ዝሓዘኩን ዘልቅሰሉን ከይሰኣን ከኣ ንዓቢይቲ እስራኤል ኣሰሩ ኣብታ ዚሞተላ መዓልቲ ኪቅተሉ ኣዘዘ። ብዓሌቱ ኤዶማዊ ነበረ።

ሄሮድስ ኣርኪላምስ (ክፍ 6 ድ.ል.ክ)

ሄሮድስ ኣርኪላምስ ክርስቶስ ኣብ ግብጺ ተዓቕቡ ከሎ ድሕሪ ሞት ኣቦኡ ሄሮድስ ዓቢዩ ኣብቲ ኣቦኡ ዘመሓደሮ ዝነበረ ኣብ ይሁዳ ነገሰ። (ማቴ 2፡22)

ሄሮድስ ኣንጢላስ (ክፍ 39 ድ.ል.ክ)

ሄሮድስ ኣንጢላስ ንሄሮድስ ዓቢዩ ተኪኡ ከም ሮማዊ ኣመሓዳሪ ኣብ ልዕሊ 7 ሊላን በርያን ተሾመ። (ማቴ 14፡1)። ሄሮድስ ኣንጢላስ እቲ ንዮሃንስ መጥምቕ ኣብ ማእሰርትን ሞትን ዘብጽሖ ግዚ እዩ። (ሉቃ 3፡19,20 ማቴ 14፡1-12)

ሄሮድስ ኣግሪጳ I (37-44 ድ.ል.ክ)

ሄሮድስ ኣግሪጳ ቀዳማይ፡ ወዲ ወዱ ንሄሮድስ ዓቢዩ ኮይኑ ኣብ ልዕሊ ኩላ ጳለስጢና ተሾመ። ኣግሪጳ ነቶም ቀዳሞት ክርስትያናት ዘሳደደ ኣመሓዳሪ ምኻኑ ይፍለጥ። ንያእቆብ ኣሰየፎ። ንኤፕሮስውን ኣብ ቤት ማእሰርቲ ኣእተዎ። ሄሮድስ ኣግሪጳ ብምኽንያት ጭከናኡን ጸርፉን ብመልኣኽ ተቐዝፈ። (ግብ12)

ሄሮድስ ኣግሪጳ II (50 ድ.ል.ክ)

ሄሮድስ ኣግሪጳ ዳግማዊ፡ ወዱ ንንጉስ ኣግሪጳ ኮይኑ ኣብ ሓድሽ ኪዳን ኣብ ግብሪ

ሃዋርያት መበል (25፡13-26፡32) ብዛዕባ ማእሰርቲ ጳውሎስ ኣብ ቄሳርያ ዘጋብእ ናይ ጳውሎስ ምክልኻል ዝሰምህን ብምኽንያት ናይ ጳውሎስ ይግባይ ምባል ግና ንሮም ዘመሓላልፍን እዩ።

ሄሮድስ ፊልጶስ (ክፍ 34 ድ.ል.ክ)

እዚ ሄሮድስ እዚ ወዲ ሄሮድስ ዓቢዩ ኮይኑ ኣብ ኢጣርያን ጥራኩኣን ይገዝእ ከም ዝነበረ ካብ ሉቃ 3፡1 ክንምልከት ይከኣል።

ሄሮድያ

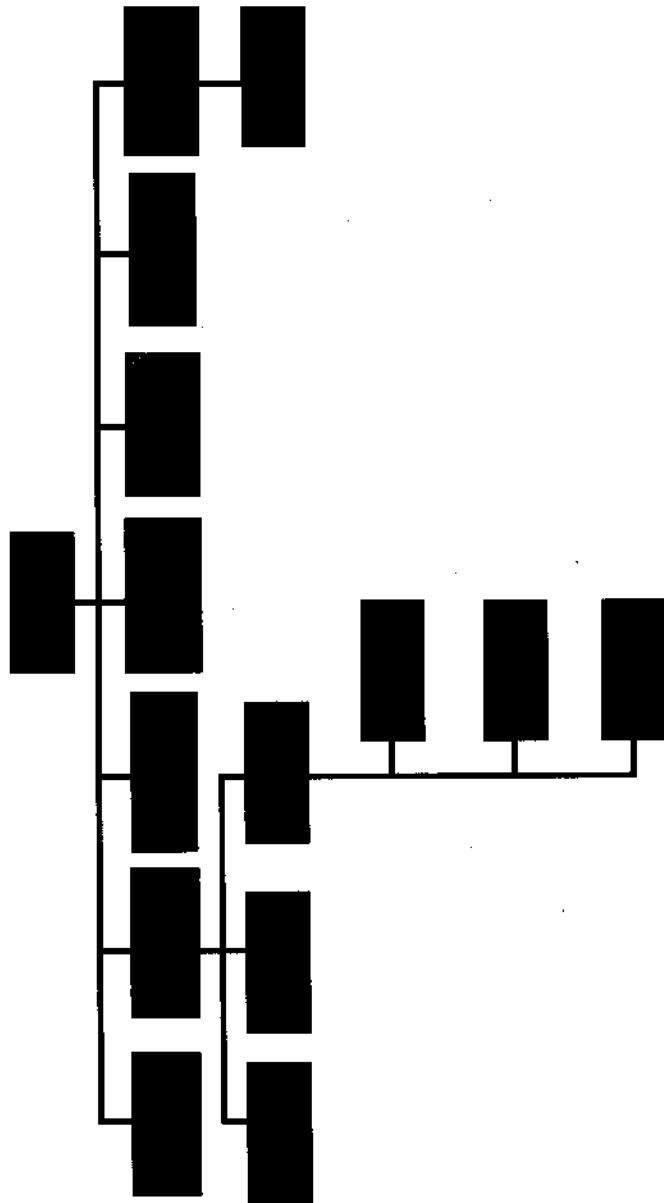
ጳል ኣርሰጦብሎስ ወዲ ሄሮድስ እቲ ዓቢዩ፡ ንላ ቅድም ንሓውቦኣ ሄሮድስ ፊልጶስ ተመርዐወት ጽኒሓ ከኣ ንሓውቦኣ ሄሮዶስ ኣንጢላስ ኣእተወት።

ብርኒቄ

ጳል ንጉስ ኣግሪጳ እያ። በርኒቄ ሓውቦኣ ድሕሪ ምእታዋ ምስ ሓዋ ምስ ሄሮድስ ዳግማዊ ኣግሪጳ ብብልጻግና ትነበር ነበረት። ጳውሎስ ኪኸሰስ ኪሎ ኸኣ ምስ ሓዋ ተሸይማ ከም ዝነበረት ነንብብ። (ግብ 25፡23፤ 26፡30)

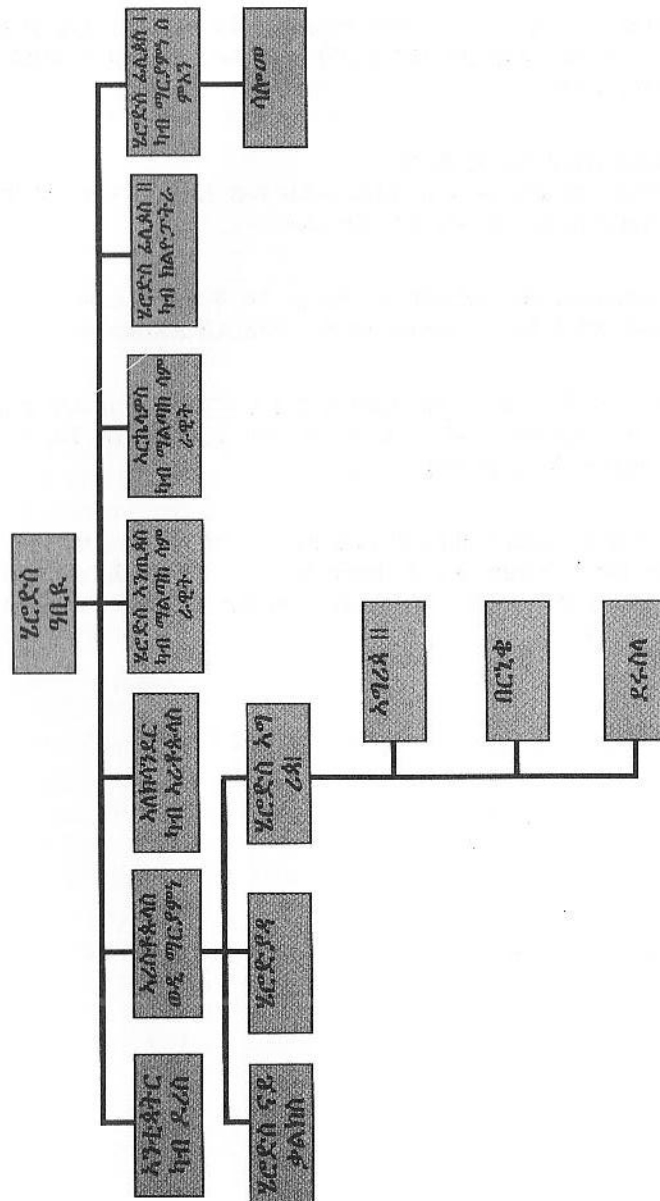
ድሩሲላ

ሄሮድስ ኣግሪጳ I ሰለስተ ኣዋልድ በርኒቄን ግርያምን ድሩሲላን ሓዲጉ ሞተ። ድሩሲላ ኣቦኣ ከመውት ከሎ ጳል 6 ዓመት ነበረት። ድሩሲላ ኣይሁዳዊት ነበረት። ፊልክስ ኣብ ይሁዳ ምስ ተሾመ ምስ ድሩሲላ ብፍቕሪ ተታሕዘ። ንድሩሲላ ከኣ ኣእተወ። (ግብ 24፡24-27)



ረዢት ወንጌል ሉቃስ

- | | |
|-------------------------------|-------------|
| I. መእተዊ | 1:1-4 |
| II. ልደት የሱስ ክርስቶስን ቁልፅነት | 1:5-2:52 |
| • ትንቢት ብዛዕባ ምውላድ የሃንስ መጥምቅ | 1:5-25 |
| • ትንቢት ብዛዕባ ምውላድ የሱስ ክርስቶስ | 1:26-38 |
| • ማርያም ንኤልሳቤጥ ትበጽሓ | 1:39-56 |
| • ልደት የሃንስ መጥምቅ | 1:57-80 |
| • ልደት የሱስ | 2:1-20 |
| • ምውፋይ የሱስ አብ ቤተ መቼደስ | 2:21-40 |
| • ምብጻሕ በዓል ፋሲጋ የሱስ ናብ ቤተ መቼደስ | 2:41-52 |
| III. የሃንስ መጥምቅን የሱስን | 3:1-4: |
| • ስብከት የሃንስ | 3:1-20 |
| • ጥምቀት የሱስ | 3:21,22 |
| • ወለዶ የሱስ | 3:23-28 |
| • ፈተናታት የሱስ | 4:1-13 |
| IV. አገልግሎት የሱስ አብ ገሊላ | 4:14-9:50 |
| • ስብከት ወንጌል መንግሥቲ አምላኽ | 4:14-5:11 |
| • ክርክር ምስ ፈረሳውያን | 5:12-6:11 |
| • ትምህርቲ የሱስን ደቀመዛሙርቱ | 6:12-49 |
| • ድንጋጽን ምሕጋዝን ናይቲ መሲህ | 7:1-50 |
| • የሱስ ብምስላ ይምህር | 8:1-21 |
| • ዓበይቲ ትእምርቲ | 8:22-56 |
| • የሱስን ሃዋርያቱን (12) | 9:1-50 |
| V. ጉዕዞ ናብ የሩሳሌም | 9:51-19:10 |
| • ፅዮን ሐላፍነትን ናይ ደቂ መዛሙርቲ | 9:51-10:24 |
| • ጠባያት ናይ ደቀ መዛሙርቲ | 10:25-11:13 |
| • ንየሱስ ምጽራር | 11:14-54 |
| • ንኸፉእ እዋን ምድላው | 12:1-13:9 |
| • ፍረ ምድሓን፣ ሕጊ አምላኽ | 13:10-35 |
| • የሱስ አብ ሰደቻ | 14:1-24 |
| • ምዝርጋሕ ወንጌል ንኻልኦት | 15:1-32 |
| • መጠንቀቂታ ነቲ ሃብታም | 16:1-31 |
| • ትምህርቲ ንደቀ መዛሙርቲ | 17:1-19 |
| • ምጽኦት ወዲ ሰብ | 17:20-18:8 |
| • መግዲ ምድሓን | 18:9-19:10 |
| VI. አገልግሎት አብ የሩሳሌም | 19:11-21:38 |
| • ምስላ መክሊት | 19:11-27 |



ረዊት ወንጌል ሱቃስ

- I. መእተዊ 1:1-4
- II. ልደት የሱስ ክርስቶስን ቁልፅነቱን
 - ትንቢት ብዛዕባ ምውላድ የሃንስ መጥምቅ 1:5-2:52
 - ትንቢት ብዛዕባ ምውላድ የሱስ ክርስቶስ 1:5-25
 - ማርያም ንጌልሳቤጥ ትበጽሓ 1:26-38
 - ልደት የሃንስ መጥምቅ 1:39-56
 - ልደት የሱስ 1:57-80
 - ምውላድ የሱስ አብ ቤተ መቅደስ 2:1-20
 - ምብጻሕ በዓል ፋሲኃ የሱስ ናብ ቤተ መቅደስ 2:21-40
 - ምብጻሕ በዓል ፋሲኃ የሱስ ናብ ቤተ መቅደስ 2:41-52
- III. የሃንስ መጥምቅን የሱስን
 - ስብከት የሃንስ 3:1-4:
 - ጥምቀት የሱስ 3:1-20
 - ወለዶ የሱስ 3:21,22
 - ፈተናታት የሱስ 3:23-28
- IV. አገልግሎት የሱስ አብ ገሊላ
 - ስብከት ወንጌል መንግስቲ አምላክ 4:1-13
 - ክርክር ምስ ፈሪሳውያን 4:14-9:50
 - ትምህርቲ የሱስን ደቀመዛሙርቱ 4:14-5:11
 - ድንጋጽን ምሕጋዝን ናይቲ መሲህ 5:12-6:11
 - የሱስ ብምስላ ይምህር 6:12-49
 - ዓበይቲ ትእምርቲ 7:1-50
 - የሱስን ሃዋርያቱን (12) 8:1-21
 - የሱስን ሃዋርያቱን (12) 8:22-56
 - የሱስን ሃዋርያቱን (12) 9:1-50
- V. ጉዕዞ ናብ የሩሳሌም
 - ዕዮን ሐላፍነትን ናይ ደቂ መዛሙርቲ 9:51-19:10
 - ጠባያት ናይ ደቀ መዛሙርቲ 9:51-10:24
 - ንዮሱስ ምጽራር 10:25-11:13
 - ንዮሱስ ምጽራር 11:14-54
 - ናረ ምድሓን ሕጊ አምላክ 12:1-13:9
 - የሱስ አብ ሰደቃ 13:10-35
 - ምዝርጋሕ ወንጌል ንኻልኣት 14:1-24
 - መጠንቀቅታ ነቲ ሃብታም 15:1-32
 - ትምህርቲ ንደቀ መዛሙርቲ 16:1-31
 - ምጽኣት ወዲ ሰብ 17:1-19
 - መገዲ ምድሓን 17:20-18:8
 - መገዲ ምድሓን 18:9-19:10
- VI. አገልግሎት አብ የሩሳሌም
 - ምስላ መክሊት 19:11-21:38
 - ምስላ መክሊት 19:11-27

• የሱስ አብ ጸዕብ አድጊ ተወጢሑ	19:28-40
• ብዛዕባ ምዕናው የሩሳሌም	19:41-48
• ዕቤት ተጸይነት	20:1-21:4
• ብዛዕባ ምፍራስ ቤት መቼደስን እቲ ናይ መወጃእታ ነገራትን	21:5-38
VII. ስቅያት የሱስን ትንሳኤኡን	22:1-24:53
• ድራር ጐይታ	22:1-38
• ጸሎት የሱስን ማእሰርቱን	22:39-53
• የሱስ አብ ቅድሚያ አይሁድ	22:54-71
• የሱስ አብ ቅድሚያ ሮማውያን	23:1-25
• ስቅለት የሱስ	23:26-49
• ቀብሪ የሱስ	23:50-56
• ትንሳኤ የሱስ	24:1-53

ወንጌል ሉቃስ፡ ወንጌል ብዛዕባ ክርስቶስን (ወዲ ሰብ) ስለ ዝኹን ንክርስቶስ ከም “ስ ብ” ገይሩ ይገልጻ።

ወንጌል ዮሃንስ (የሱስ እቲ ወዲ አምላኽ)

ጸሓፊ

ጸሓፊ ናይዛ ወንጌል “እቲ የሱስ ዘፍቅር” ተባሂሉ ዘሎ ሃዋርያ ዮሃንስ እዩ (13:23, 19:26, 20:2, 21:7,20)። አቦኡ ዘብዴምሱ፡ አዲኡ ሶሎሚ (ካብተን አብ ገሊ ላ ዘገልግላኦ ዝነበራ አንስቲን ስቅለት የሱስ ድማ ዝተግዘበት) እያ (ማር 15:40-41)። ዮሃንስ ሓደ ካብቶም 12 ሃዋርያ ክኸውን ከሎ (ሉቃ 5:1-11)፡ ጸኒሑ ድማ እብታ ቀ ዳመይቲ ቤተክርስቲያን ሓደ ካብቶም 3 አዕኑድ እዩ ኔሩ(ያቆብ ጴጥሮስን ዮሃንስን፡ ገላ 2:9)። አብ ግብሪ ሃዋርያት 3 ጊዜ ስሙ ተጠቒሱ እሎ(3:1, 4:13, 8:14)።

እቲ ጸሓፊ ከሳዕ አብ መወጃእታ ጽሑፉ ገዛእ ርእሱ አይገለጽን (21:20-24)።

ዮሃንስ ብዘይካ እዚኦ ካልእ 3 ሓጻርቲ መልእኽተታትን ራእይ ዮሃንስን ዝጸሓፈ ን፡ አብ መወጃእታ ድማ ብሮማውያን ናብ ጳጥሞስ ዝበሃል ደሴት እተሰደን እዩ።

አቀራርባ መልእኽቱ ካብተን 3 ተመሳሰልቲ ወንጌላት ዝበሃላ ፍልይ ዝበለ እ ዩ። ካልእት ጸሓፍቲ ወንጌል ዘይጠቐስዎ ሓያሎ ተአምራታትን ኢጋጣሚታትን ኣ ስፈሩ ኣሎ።

ዮሃንስ፡ ዛንታ አይሁድን ባህሎምን አታሓሳስብእምን ዝፈልጥ ነበረ።

- ሕጊ ብሙሴ ከም ዝተዋህበ ይዛረብ (1:17)
- ያእቆብ ንዮሴፍ ዝሃበ ምድሪ (4:5,6፤ ዘፍ 48:21)
- ብዛዕባ አብ የሩሳሌም ዘለዉ ካህናትን ሌዋውያንን ይዛረብ (1:19)
- ቀያፋ አብቲ ጊዜ እቲ ሊቀ ካህናት ከም ዝነበረ ይዛረብ (11:49,50፤18:13)
- ብዛዕባ በዓላት አይሁድ ዚፈልጦ ይመስል (2:13፤5:1፤16:4፤ 7:2)

- አበዩናይ ጊዜ ከም ዘብዕልዎ ይዛረብ (6:41 10:22)
- ብዛዕባ ሰንበትን አበዕላኣን ምድላውን ናይ ኣይሁድ ኣጸቢቐ ይፈልጥ (5:101 7:231 19:31,42)
- ብዛዕባ ባህሊ መርዓ ኣይሁድ ይዛረብ (2:1-1113:29)
- ብዛዕባ ምንጻህ ልምዱ ኣይሁድ ይዛረብ (2:613:25111:55118:28)
- ብዛዕባ ስነ ስርዓት ቀብሪ ናይ ኣይሁድ ይዛረብ (11:44119:39,40)

ንብሉይ ኪዳን ኣጸቢቐ ዚፈልጥ እዩ። (የሱስ ዚተዛረቦ ጥራይ ዘይኩነስ ባዕሉ ዝጠቐሶ ተመልከት (2:17,221 8:171 10:34,38-411 12:14119:24,28,36,371 20:9)

ቋንቋ ናይ እስራኤል ይፈልጥ ነይሩ (1:38, 41, 421 8:219:71 19:13,171 20:16) ነዚ ጽሑፋት እዚ ካብ እብራይስጢ ቀጥታ ይትርጎሞ።

መልክዓ ምድሪ ጳሊስጢና ይፈልጥ ነይሩ። (ብፍላይ እኳ ቅድሚ ምውዳቕ የሩሳሌም ቅድሚ 70 ዓ.ም.)

- ቢታንያ ሰግር ዮርዳኖስ ብምባሉ ካብ ቢታንያ ጥቓ የሩሳሌም ዘላ ፈልዩ ይሕብር (1:28111:1)
- ቤተሳይዳ ዓዲ በዓል ጳጥርስን እንድርያስን ምዃኑ ይፈልጥ ነይሩ (1:44)
- ቃና ዘገሊላ ርክባ ምስ ቅፍርናሆም (2:1,121 4:46,47)
- ሲካርን ዔላ ያእቆብን (3:23)
- ባሕሪ ገሊላ (6:1)
- መቓምጦ ቅፍርናሆምን ጥብርያዶስን (6:17,24,251 9:7110:231 11:541 17:411 18:1,21 19:13)

ብዛዕባ ጳሊስጢና ዝፈልጦ ነገራት ነይሩ (8:31,39111:49118:12,13,31,39)

እዚ ጽሑፋይ ዚግኑቱ ኣይሁዳዊ እኳ እንተኾነ ሃይማኖቱ ግና ክርስትያን ነበረ። (1:1-281 20:30-311 3:16-211 31-361 12:35-43) ርእይቶ ብዛዕባ የሱስን ብዛዕባ ሀይወቱን ስርሑን ክርስትያን ኪገብሮ ዚኸእል ጥራይ እዩ ተጠቐሱ ዘሎ።

ዝተጸሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

በ90 ዓ.ም. ኣቢሉ ከም ዝጽሓፉ ይንገር። እተጸሕፈትሉ ቦታ ገሊጸም ካብ የሩሳሌም ዚብሉ እኳ እንተለዉ ካብ ኤፌሶን ከይኮነ ግና ኣይተርፍን።

ኣንባቢታ—ናብ ክርስትና ዝተመልሱ ኣህዛብ እዮም። ስለምንታይ?

- ዮሃንስ ኪጽሕፍ ከሎ ከም ኣይሁዳዊ ኮይኑ ኣይጽሕፍን። ንኣብነት (ጳውሎስ መንጉሳይ ይገልጽ ዮሃንስ ግና ርእሱ የግልል)።
- ኣብቲ ጽሑፍ እቶም ኣይሁዳውያን ኢሉ ብምጥቃሱ፤ ንኣህዛብ ዚጽሕፍ ዘሎ ይመስል።
- ኣስማትን ቃላትን ናይ እብራውያን ብምትርጓሙ (1:1,41,421 4:251 19:13,171

20:16)

- ንባህልን ታሪኽን ናይ ኣይሁድ ኪፈልጡ ዚጽሕፈሉም ዘሎ ይመስል።

ዕግጥ

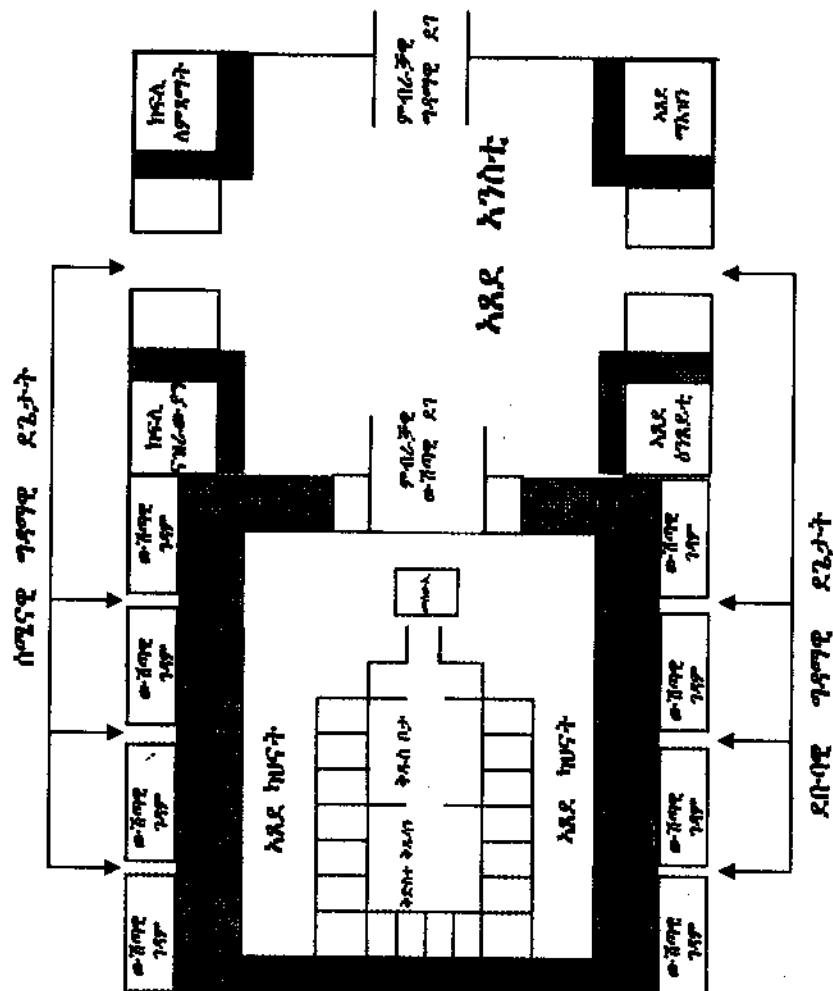
- ክርስቶስ ወዲ ኣምላኽ ምዃኑ ኪእምኑ
- ብሰሙ ሀይወት መታን ኪረኽቡ
- ኣብቲ ጊዜ እቲ “ንሰማያውን ምድራውን ዘራኽብ ሓደ ኣብ ማእከል መንገድ ኣሎ” ዚብል ፍልስፍና ነይሩ። ነዚ ከምዚ ዚብል ፍልስፍና፤ ዮሃንስ ኪዛረብ ከሎ “እቲ ሰማያውን፤ ማለት ንኣምላኽን ሰብን ዘራኽብ መንገድ፤ የሱስ ክርስቶስ እቲ ቃል እዩ፤ ይብል።

መግለጺ

ቤት መቅደስ ብሄርድስ

ሄሮድስ ዓቢዪ ብ37 ቅ.ል.ክ. ከሕዛ ከሎ ገለ ክፍለ ቅርጺ ናይታ ቤት መቅደስ ብሓዊ ነዲዱ ጸንሖ። እቲ ቀንዲ ህንጻ ግና ምናልባት ኣጸቢቐ ኣይተሃስዩን ነይሩ ኪኸውን ይከኣል። ኣብ መበል 18 ግዛኣት መንግስቲ (20-19 ቅ.ል.ክ) ከኣ ዳግመ ህንጻ ተታሓተዞ ቅድሚ ኣብቲ መስርሕ ምእታው ከኣ ኩሉ ንእኣ ዘድሊ መስርሒ ኣዳለወ። እቲ ኣምልኽ መታን ከይህሰ ከኣ ነቲ መስርሕ ኣዳናጎሮ እቲ ዕዮ ብኸህናት ይካየድ ነበረ። እቲ መቅደስ ብሓደ ዓመትን ፈረቓን ተወድኦ። እቲ ግዳማዊ ክፍላ ግና ከሳፅ 62 ዓ.ም. ኣይተፈጸመን ነበረ። እቶም ጸላእቲ ክርስቶስ ብ46 ዓመት እተሰርሓት (ዮሃ 2:20) ኪብሉ እንከለዉ ገና እቲ ዕዮ ይቅጽል ነበረ።

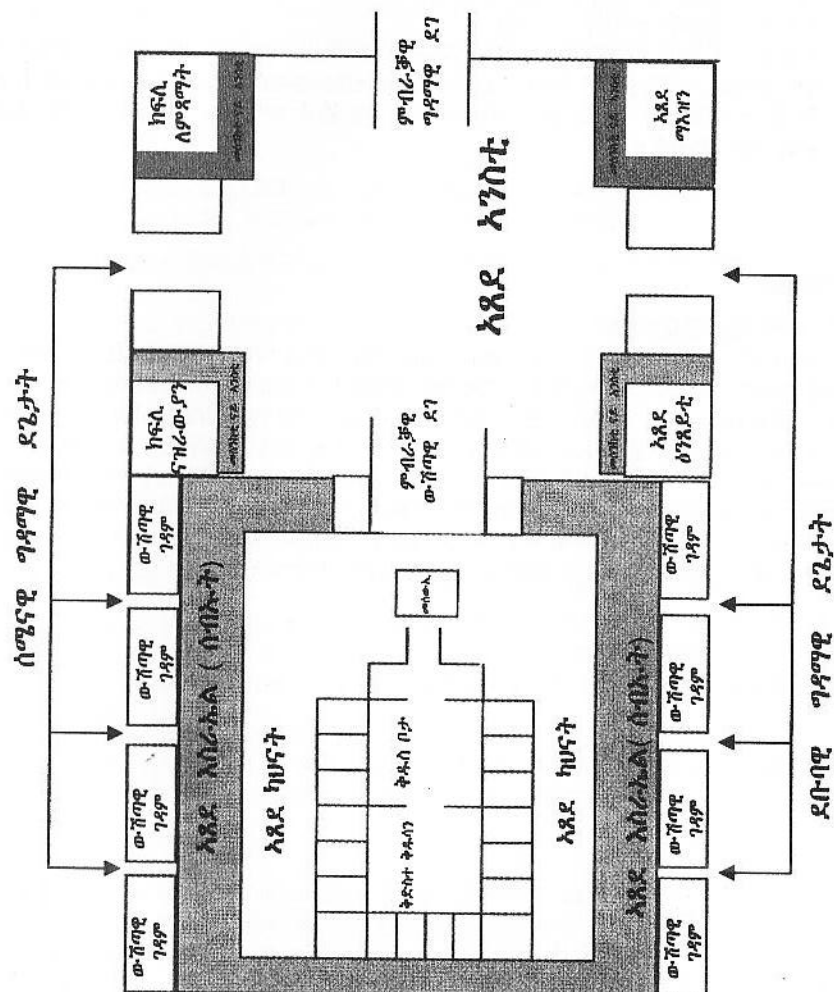
ቢት መቸደስ ሄሮድስ (፳፭) .



ՀԵ՞՛Ր ՊՅԱ ԻՄԴԻ:

- | | |
|---|-----------|
| I. መእተዊ | 1:1-18 |
| • ጥንታውነት ናይቲ ቃል | 1:1-5 |
| • ምስክር ዮሃንስ ብዛዕባ'ቲ ቃል | 1:6-8 |
| • እቲ ቃል ናብ ሰብ መጸ | 1:9-13 |
| • ሰብነት እቲ ቃል | 1:14-18 |
| II. መእተዊ ዝኾነ ኩነታት | 1:19-2:11 |
| • ምስክር እቲ መጥምቓ | 1:19-34 |
| • ጽዋዓ እቶም ቀዳሞት ደቂ መዛሙርቲ | 1:35-51 |
| • ብምልክት ምግላጽ ክርስቶስ | 2:1-11 |
| III. ቀዳማይ ኣገልግሎት የሱስ ኣብ የሩሳሌምን ሰማርያን ገሊላን | 2:12-4:54 |
| • ኣብ ቅፍርናሆምን የሩሳሌምን | 2:21-25 |
| • ሓድሽ ልደት | 3:1-21 |
| • የሱስን ዮሃንስ መጥምቓን | 3:22-43 |
| • የሱስ ኣብ ሰማርያ | 4:4-42 |
| • ምምላስ ናብ ገሊላ | 4:43-54 |
| IV. ምሕዋይን ዝርርብን ኣብ የሩሳሌም | 5:1-47 |
| • ክርስቶስ ነቲ ልሙስ የተንስኦ | 5:1-18 |
| • ብዛዕባ ኣቦን ወድን ይዛረብ | 5:19-47 |
| V. ዳሕረዋይ ትእምርትን ዝርርብን ኣብ ገሊላ | 6:1-74 |
| • ምምጋብ ነቲ ህዝቢ | 6:1-15 |
| • ኣብ ልዕሊ ማይ ምኻድ | 6:16-21 |
| • ዝርርብ ኣብ ቅፍርናሆም | 6:22-59 |
| • ደቀመዛሙርቲ የሱስ ተሓተቱ | 6:60-71 |
| VI. የሱስ ኣብ በዓል ዳስ | 7:1-8:59 |
| • የሱስ ካብ ገሊላ ናብ የሩሳሌም ይኸይድ | 7:1-9 |
| • በዓል ዳስ | 7:10-52 |
| • ብዘሙት ዝተታሕዘት ሰበይቲ | 8:1-11 |
| • የሱስ ብርሃን ዓለም | 8:12-59 |
| VII. ቀጻሊ ምሕዋይን ትምህርትን | 9:1-10:42 |
| • ምሕዋይ እቲ ብዕውሩ እተወልደ ሰብኣይ | 9:1-41 |
| • የሱስ ከም ንሳ | 10:1-18 |
| • ሳዕቤን ናይዚ ትምህርቲ እዚ | 10:19-21 |
| • ዝርርብ ኣብ በዓል ምሕዳስ | 10:22-42 |

ቤተ መቅደስ ሂሮድስ (ጌራ)



ረዲት ወገኒያ ለገንብ

- | | |
|------------------------------|-----------|
| I. መእተዊ | 1:1-18 |
| • ጥንታውኅት ናይቲ ቃል | 1:1-5 |
| • ምስክር ዮሃንስ ብዛዕባቲ ቃል | 1:6-8 |
| • እቲ ቃል ናብ ሰብ መጸ | 1:9-13 |
| • ሰብነት እቲ ቃል | 1:14-18 |
| II. መእተዊ ዝኾነ ነገራት | 1:19-2:11 |
| • ምስክር እቲ መጥምቕ | 1:19-34 |
| • ጽዋዓ እቶም ቀዳማት ደቂ መዛሙርቲ | 1:35-51 |
| • ብምልክት ምግላጽ ክርስቶስ | 2:1-11 |
| III. ቀዳማይ ኣገልግሎት የሱስ | |
| ኣብ የሩሳሌምን ሰማርያን ገሊላን | 2:12-4:54 |
| • ኣብ ቅፍርናሆምን የሩሳሌምን | 2:21-25 |
| • ኣድሽ ልደት | 3:1-21 |
| • የሱስን ዮሃንስ መጥምቕን | 3:22-43 |
| • የሱስ ኣብ ሰማርያ | 4:4-42 |
| • ምምላስ ናብ ገሊላ | 4:43-54 |
| IV. ምሕዋይን ዝርርብን ኣብ የሩሳሌም | 5:1-47 |
| • ክርስቶስ ነቲ ልሙስ የተንስኦ | 5:1-18 |
| • ብዛዕባ ኣቦን ወድን ይዛረብ | 5:19-47 |
| V. ዳሕረዋይ ትእምርትን ዝርርብን ኣብ ገሊላ | 6:1-74 |
| • ምምጋብ ነቲ ህዝቢ | 6:1-15 |
| • ኣብ ልዕሊ ማይ ምኽድ | 6:16-21 |
| • ዝርርብ ኣብ ቅፍርናሆም | 6:22-59 |
| • ደቀመዛሙርቲ የሱስ ተሓተቱ | 6:60-71 |
| VI. የሱስ ኣብ በዓል ዳስ | 7:1-8:59 |
| • የሱስ ካብ ገሊላ ናብ የሩሳሌም ይኸይድ | 7:1-9 |
| • በዓል ዳስ | 7:10-52 |
| • ብዝሙት ዝተታሕዘት ሰበይቲ | 8:1-11 |
| • የሱስ ብርሃን ዓለም | 8:12-59 |
| VII. ቀጻሊ ምሕዋይን ትምህርትን | 9:1-10:42 |
| • ምሕዋይ እቲ ብዕውሩ እተወልደ ሰብኣይ | 9:1-41 |
| • የሱስ ከም ንሳ | 10:1-18 |
| • ሳዕቤን ናይዚ ትምህርቲ እዚ | 10:19-21 |
| • ዝርርብ ኣብ በዓል ምሕዳስ | 10:22-42 |

VIII. ሞት አልካዛርን ትንሳኤኡን

- የሱስ ንሞት ሰዓሮ 11:1-44
- ፍረ ናይቲ ትእምርቲ 11:45-47

IX. መዕጸዊ ህዝባዊ አገልግሎት አብ የሩሳሌም

- ህያብ ናይ ማርያም 12:1-50
- ተጻይነት ንየሱስ አብ ቢታንያ 12:1-8
- ናብ የሩሳሌም ምእታው 12:9-11
- ሕቶ ናይቶም ጽርአውያን 12:12-19
- ምርግጋጽን ምግላል የሱስን 12:20-26
- ምርግጋጽን ምግላል የሱስን 12:27-50

X. የሱስ ምስ ደቀ መዛሙርቲ

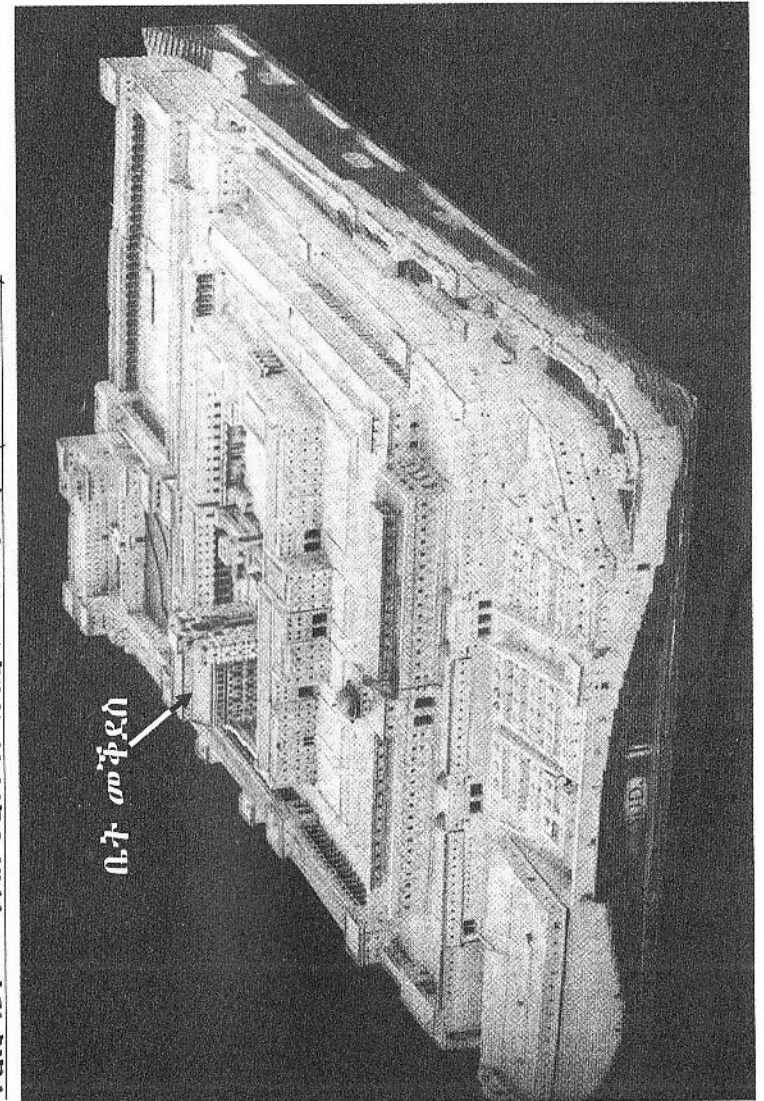
- ምሕጸብ እግሪ ደቀ መዛሙርቲን ትምህርቲን 13:1-17:26
- ንደቀ መዛሙርቲ ገተዛረቦም ዘረባ 13:1-38
- ጸሎት የሱስ 14:1-16:33
- ጸሎት የሱስ 17:1-26

XI. ስቅያትን ትንሳኤን የሱስ

- መከራ የሱስ 18:1-21:25
- ስቅለት የሱስ 18:1-19:16
- ቀብሪ የሱስ 19:17-37
- ትንሳኤ የሱስ 19:38-42
- መደምደምታ 20:1-31
- መደምደምታ 21:1-25

የግንስ ንክርስቶስ ከም ንስሪ የቐርቦ። እዚ ከእ መለኮታዊነቱ የመልክት።

ቅርጺ ቤት መቐደስ ሄሮድስን ከባቢኡን ብደር. ሺክ (Dr. Schick)



ግብረ ሃዋርያት (ዝርጋሐ እታ ማሕበር)

እዛ መጽሐፍ እዚኣ ካብ እተዘገነትዎ ትሕዝቶ እተሳዕሉ “ግብረ ሃዋርያት” ካብ እትሰመ “ግብረ መንፈስ ቅዱስ” እንተ ትሰመ ዚብል ሓሳብ፡ ናይ ብዙሓት ርእይቶ እዩ። ብሓቂ፡ ኣብዛ መጽሐፍ እንርእዮ ዓብላሊ ዕዮ፡ መንፈስ ቅዱስ እዩ። ን70 ጊዜ ከኣ ተጠቐሱ ይርከብ። መጽሐፍ ግብረ ሃዋርያት ኣብ ኣመዳድብኣ እታ እንኮ መጽሐፍ ዛንታ ሓድሽ ኪዳን ምዃና ክንምልከት ይከኣል። እተን ቀዳሞት ኣርባዕተ መጻሕፍቲ ሓድሽ ኪዳን ትንታኝእን ኣብ ዛንታ ዝተነጽፈ እኳ እንተኾነ ከም ኣርእስቲ ወንጌላት ተባሂለን ተመዲበን ንረኽብን።

ግብረ ሃዋርያት ብርግጽ ሰፊሕ ትሕዝቶ ዘለዎ ዛንታ እታ ቀዳመይቲ ሃዋርያዊ ትቤተ ክርስትያን እትትርኽ እያ። ብኻልእ መገዲ መቀጸልታ እታ ክርስቶስ ኣብ ወንጌላት ዝመሰረታ ማሕበረይ እናበለ ዝተዛረበሉ ቃል ብቑዕ መረጋገጺ መጀመርታ እታ ማሕበር እዩ።

ጸሓፊ

እዛ መጽሐፍ እዚኣ ካብ ሓደ ብርዒ ናይታ ሳልስይቲ ወንጌል ዝጸሓፈ እያ። (ሉቃ 1:1-4፤ ግብ 1:1) ከም ኣብ መእተዊኣ ተዋሂቡ ዘሎ ኸኣ ኣነጻሩ የረጋግጽ። ህላዌ ሉቃስ ኣብቲ ዕዮ ብ“ንሕና” ዚብል ቃላት ብብዝሒ ክንምልከት ይከኣል። ሉቃስ ነቲ ሚስጥናዊ ዕዮ ኣብ ጥሮኣስ ተሓወሶ። (16:10)። ምስ ጳውሎስ ከኣ ናብ መቄዶንያ ኸደ (16:11) ብድሕሪ ጳውሎስ ኣብ ፊልጲ ከም ዝተረፈ ይመስል። ድሕሪ ናይ ሹብዓተ ዓመት ፍልልይ ከኣ ኣብ (20:5) ንረኽቡ። ነቶም ኣብ የሩሳሌም ዝነበሩ ክርስትያናት ምጽዋት (ህያባቶም) ካብ ወገን ኣህዛብ ከብጽሑ ዝተላእኩ ሓደ ነበረ (2ቄረ 8:18)። ንጳውሎስውን ናብታ ቅድስቲ ከተማ ኣሰነዮ (21:18)። ምስ ጳውሎስ ኣብ ናይ ክልተ ዓመት ማእሰርቱ ኣብ ቂሳርያ ከም ዝነበረ ይግመት። ነታ ወንጌሉ ኣብዚ ኮይኑ ዝወድኦ ከይኮነ ኣይተርፍን። ምስ ጳውሎስ ኣብቲ ኣዝዩ ሓደጋታት

ዝመልእ ጉዕዞ ንሮሚ ምስኡ ነበረ። ክሳብ ካብ ማእሰርቱ ዚፍታሕ ከኣ ምስኡ ከም ዝጸንሐ ይግመት።

ዝተጸሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

ዓቢዩ መስጉጥቲ መንግስቲ ሮሚ ኣብ ልዕሊ ክርስትያናት ስለ ዝነበረ ወንጌላዊ ሉቃስ'ውን ነዚ ከይጠቐሰ ብምሕላፍ፡ እዛ መጽሓፍ እዚኣ ብ63 ዓ.ም. ዝተጸሕፈት ከ ይኮነት ኣይትተርፍን። ዝተጸሕፈትሉ ቦታ ካብ ሮሚ ምጻኑ ዘጠራጥር የልቦን።

ኣንባቢታ

ልክዕ ከምቲ ኣብ ወንጌል ሉቃስ ዝረኣናዮ እዛ ጽሕፍቲ ናብ ቴዎፍሎስ እያ ተጻሒፋ።

ዕጥጉ

ኣብ ቀዳምት ጥቕሲ ተገሊጹ ከምዘሎ፡ እዛ መልእኹቲ እዚኣ መቐጸልታ ናይ ቲ ኣብ ወንጌል ሉቃስ፡ ቀዳመይቲ ዛንታ የሱስ ዝገበሮን ዝመሃሮን ኮይኑ፡ ብድሕሪ ኡ ብመንፈስ ቅዱስ ዝተገብረ ስርዓት፡ ምምስራትን ምስፋሕን እታ ማሕበር ንምዝ ንታው እዩ። እዛ መጽሓፍ እዚኣ መላገቢ ናይተን ወንጌላትን መልእኹቲ ኣድሽ ኪ ዳንን እያ።

ተንዲ ቃል፡ “ዕቢት ቤተክርስቲያን”

ተንዲ ጥቕሲ፡ “1:8, 2:42-47”

መግለጺ

ጥበፊ የጥርያት ኣብ ዓውዲ ናይ ጊዜ

ብዓቕን ናይ ጊዜ ኪግምገም ከሎ ካብ ትንሳኤ ክርስቶስ 33 ዓ.ም. ክሳብ ማእሰር ቲ ሃዋርያ ጳውሎስ ኣብ ሮሚ ብ63 ዓ.ም. ዝሓቕፈ ታሪኽ ተዘንቱ። እቲ ዛንታ ካብ ታ ሰማያዊት ከተማ የሩሳሌም ጀሚሩ ክሳብ ሮሚ ዋና ከተማ ናይቲ ዓለም እቲ ዝነበረት ይዘርጋሕ።

ጥበፊ የጥርያት ኣብ ዓውዲ ዛንታ

እዛ መጽሓፍ እዚኣ ዕቢትን ምዕባለን ናይ ክርስትያናዊ ማሕበር ተዘንቱ። (እታ ቤተክርስቲያን) እቲ ክርስቶስ ኣብ ዘበን ምድራዊ ህይወቱ ዝሃቦ ናይ መወጻእታን ሕመረት ተልእኾ ክርስትናን ማለት “መንፈስ ቅዱስ ናብኹም ምስ ዚወርድ ግና ኣብ የሩሳሌምን ይሁዳን ሰማርያን ክነሳ ወሰን ምድሪ ምስክር ክትኮኑኒ ኢኹም” (ግብ 1:8) ውጽኢታዊ ተግባራውያቱ ክትምልከት ይከእል። ብዘይካ እዚ ኣብ መእተዊ ዝሃበናዮ ዓብላሊ ኣካል ናይቲ ዕዮ መንፈስ ቅዱስ ምጻኑ፡ ጴጥሮስን ጳውሎስን እቶም ክልተ ምርኡያት ዓበይቲ ናይታ መጽሓፍ እዮም። ብድሕሪ እቲ መእተዊ (1:1-14) ተዋሂቡ ዘሉ እተን ቀዳምት 12 ምዕራፋት ኣብ ዕዮ ጴጥሮስ ዘማእከላ ኪኾና ከለዋ እተን ዝተረፉ ካብ ምዕራፍ 13 ክነሳ 28 ዘሉ ኹእ ንጳውሎስ ይምልከታ።

ጥበፊ የጥርያት ኣብ ዓውዲ መንፈሳዊት

ኣብ መጽሓፍ ግብሪ ሃዋርያት ዛንታ እቲ ዝተባህለን ዝተፈጸመን ጥራይ ዘይኮንና እንቐስመሉ፡ እቲ ዝዓበየ መዝገብ ናይ መንፈሳዊ ኣይሊ ድማ እዩ። እቶም ሃዋርያት ቅድሚ እቲ ብኣይሊ መንፈስ ቅዱስ ምምልኡም፡ ዘይተማህሩ ጭዋታትን ተራ ሰባትን ነበሩ። ብመንፈስ ቅዱስ ተመራሖም ግና እዚ ኪበሃል ዘይከእል ተኣምራታዊ ዕዮ እናፈጸሙ ወንጌል ብሰፊሖ ኪዘርጋሕ ከኣለ። ግናኹ ብዘይ ዋጋ ምኽፋል ኣይነበረን። ብብርቁዕ ጸበባ ኪኣልፉን ኪዕወቱን፡ ምስጢሩ ንክርስቲቶስ እሙናት ምንባሮም ን ንክርስቶስ ምእማናምን ነበረ።

ጥበፊ - የጥርያት ዓብላሊ ትምህርታ

1. ትንሳኤ ክርስቶስ (2:32-33፣ 4:10,40-41፣13:32-37፣ 26:23)። በዚ መሰረት ከኣ እቲ ርግጽነት ካልኣይ ምጽኣት ክርስቶስ ተሃኒጹ ትርእዮ።
2. ፍርዲ (3:19-21፣ 10:42፣ 17:31)
3. ንሱሓ፡ ዠላቶም ሰባት ብጐይታ ኪእምኑን ኪንሱሉን ተጸውዑ። (2:38፣ 5:31፣ 10:43፣ 13:38-39፣ 14:15፣ 17:30-31)
4. ይቕሬታ ኣጠኣትን ህያብ መንፈስ ቅዱስን (2:38፣8:15፣10:45፣19:2)

ኣውጅባ እታ ግሕበርን ኣምልኽን

ነቶም ኣብ ፈቐድኡ ዝእመኑ ሰዓብቲ በይናም ኪኾዱ ኣይሓደግዎምን። ንጹርን ፍሉይን ዝኾነት ማሕበር ኣቐሙ። ነተን ማሕበራት ዝወዳደበን ሃዋርያ ጳውሎስ ነበረ። ኣብዚ እዋን እዚ ሰብ መዚ ተመርጹ። ረኣይቲ (20:29) ኤጲስቆጶስትን ድያቆናትን (ፊልጲ 1:1) ሽማግሌታትን (ቲቶስ 1:5-7፣ ግብ 11:30፣ 14:23፣ 20:17) ተባሂሎም ተሰምዮ።

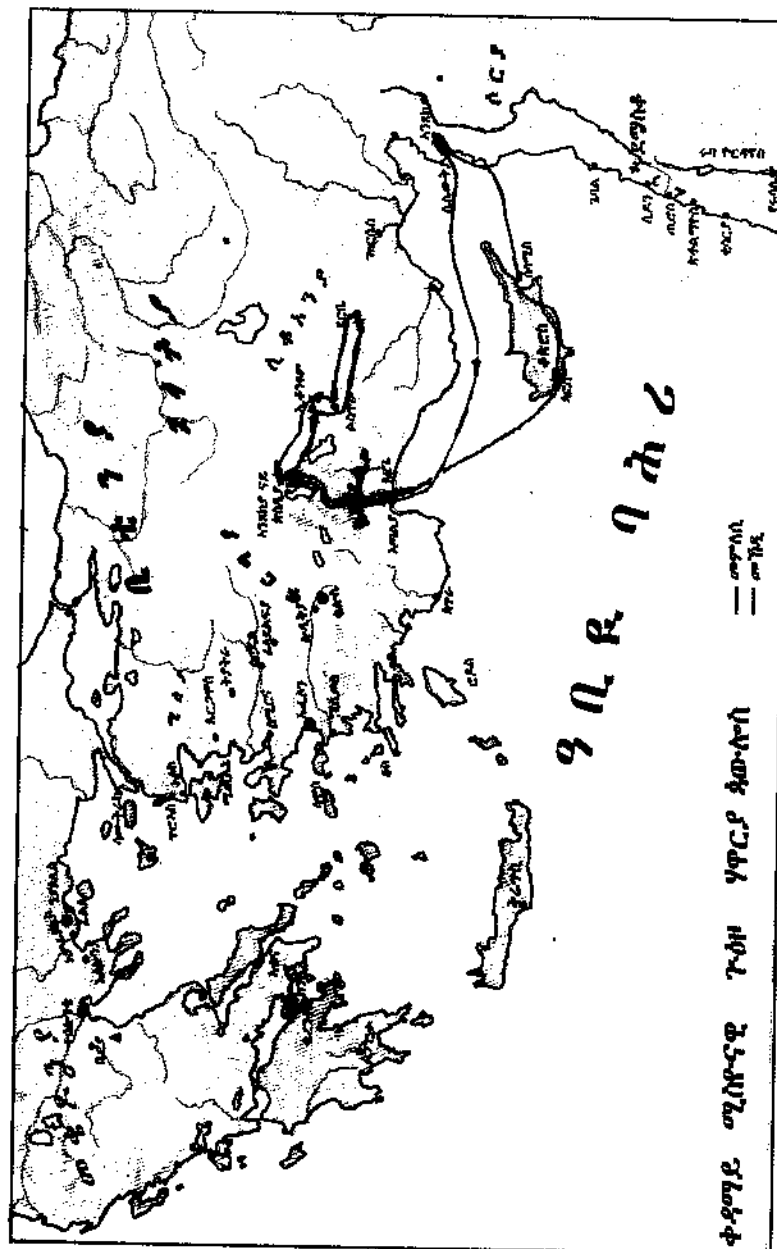
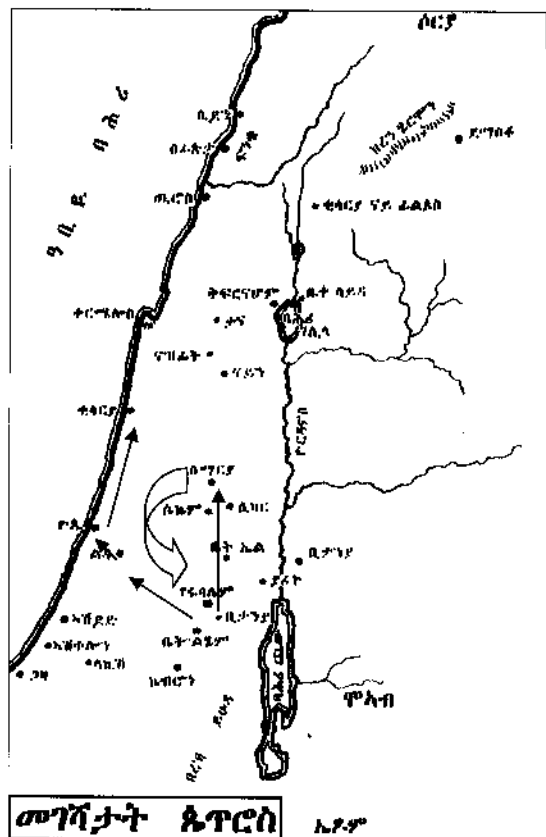
መዓልቲ ኣምልኹ ኣብቲ መጀመርያ ጊዜ፡ መዓልታዊ ኣንጊሆም (2:46)፡ ብድሕሪኡ ግና ኣብ ቀዳመይቲ መዓልቲ ናይ ሰሙን (20:7) ይካየድ ነበረ። ድራር ጐይታ ቀንዲ በዓል ናይ ኣምልኹ ኮይኑ ብባር ኾት ጀሚሩ ብምስጋና ይድምደም ነበረ (1ቄረ 11:23-26)። ጊዜ ኣጐስን ተስፋን ምትሕግጋዝን ነበረ።

ረዲታ - ግብረ-ሃዋርያት

- I. መእተዊ 1:1-11
1. መእተዊ ንግብረ ሃዋርያት 1:1,2
 2. እቲ ዝተገነሰ ክርስቶስ ተራእዮ 1:3-8
 3. ዕርገት ክርስቶስ 1:9-11
 4. ንመንፈስ ቅዱስ ምጽባይ 1:12-14
- II. እታ ማሕበር ኣብ ዮሩሳሌም 1:14-8:3
1. መዓልቲ ጴጥሮስቲ 2:14-47
 - ብመንፈስ ቅዱስ ምምላእ 2:1-4
 - ብዝተፈላለዩ ቋንቋታት ግብረ ኣምላኽ ምምስካር 2:5-13
 - ስብከት ጴጥሮስ 2:14-41
 - ልምድታት እታ ቀዳመይቲ ማሕበር 2:42-47
 2. ቀዳመይቲ ተኣምራትን መስገዮትን 3:1-4:31
 - ጴጥሮስ ንሉሙሽ ሰብኣይ የሕዊ 3:1-11
 - ካልኣይቲ ስብከት ጴጥሮስ 13:12-26
 - ጴጥሮስን ዮሃንስን ኣብ ትሕቲ ቀይዲ 4:1-4
 - ጴጥሮስ ነጭ ዋዕላ (ሳንህድሪን) ይሰብኩሎም 4:5-12
 - እቶም ዋዕላ ንጴጥሮስ ከይሰብኹ ይእዝዙ 4:13-22
 - ሃዋርያት ብትብዓት ይጽልዩ 4:23-31
 - እቲ እተባረኸ ኩነታት እታ ማሕበር 4:32-37
 - ሃናንያን ሰጲራን ይሕሰዉ 5:1-11
 - ብሃዋርያት ዝተገብረ ብዙሕ ተኣምራት 5:12-16
 - ስደት ኣብ ልዕሊ ሃዋርያት 5:1-42
 - ድያቆናት ተመዝዙ 6:1-8
 - ስብከት እስቲፋኖስን መስዋእቱን 6:9-7:60
 - ሳውል ነታ ማሕበር ይሰን 8:1-4
- III. እታ ማሕበር ኣብ ጳሊስጢና (ይሁዳን ሰማርያን) 8:4-12:25
1. ወንጌል ኣብ ሰማርያን ምድሓን ኢትዮጵያዊ ስሉብን 8:4-40
 2. ምድሓን ሳውል 9:1-31
 - ሳውል ይድሕን 9:1-9
 - ሳውል ብመንፈስ ቅዱስ ይምላእ 9:1-19
 - ሳውል ኣብ ደማስቆ ይሰብኽ 9:2-22
 - ሳውል ኣብ ዮሩሳሌም ይምስክር 9:2-31
 3. ጴጥሮስ ኣብ ወገን ኣህዛብ (ቂሳርያ) 9:3-11:18
 - ጴጥሮስ ኣብ ልዳ ንሃናንያ ይፍውሶ 9:32-35
 - ጴጥሮስ ኣብ ዮጵ ንዶርቃስ የተንሰኣ 9:36-43

- ጴጥሮስ ኣብ ቂሳርያ ንቀርጺሎም ይምስክረሉ 10:1-11:18
4. ስደት ኣብ ዮሩሳሌም ዝክበረት ማሕበርን ዝርጋሐ ወንጌል ናብ ኣህዛብን 11:19-12:25
- ምስክር ማሕበር ኣንጽኢያ 11:1-30
 - ስደት ብሄሮድስ 12:1-25
- IV. እታ ማሕበር ኣብ ኣህዛብ (ክላፅ መወዳእታ ዓለም) 13:1-28:3
1. ቀዳማይ ሚስዮናዊ ጉዕዞ 13:1-14:28
 - በርናባስን ጳውሎስን ካብ ኣንጽኢያ ይልኡኹ 13:1-3
 - ኣገልግሎት ኣብ ቆጵሮስ 13:4-13
 - ኣገልግሎት ኣብ ኣንጽኢያ 13:14-50
 - ኣገልግሎት ኣብ ኢቆንዩም 13:51-14:5
 - ኣገልግሎት ኣብ ልስጥራ 14:6-20
 - ኣገልግሎት ኣብ ምምላስ ጉዕዞ 14:21-25
 - ጸብጻብ ቀዳማይ ሚስዮናዊ ጉዕዞ 14:26-28
 2. ግድል እታ ማሕበርን ፍታሖን 15:1-35
 - ክርክር ብሓዕባ ምሕላው ሕጊ ኣብ ኣህዛብ 15:1-5
 - ጴጥሮስ ድሕነት ብጸጋ ይሰብኽ 15:6-11
 - ጳውሎስን ባርናባስን ይምስክሩ 15:12
 - ያእቆብ ኣህዛብ ካብ ሕጊ ነጻ ምዃናም የረጋግጽ 15:13-21
 - ጉባኤ ዮሩሳሌም ዕላዊ ደብዳቤ ትልእኽ 15:22-29
 - ጸብጻብ ናብ ኣንጽኢያ 15:30-35
 3. ካልኣይ ሚስዮናዊ ጉዕዞ 15:36-18:22
 - ባእሲ ብሓዕባ ዮሃንስን ማርቆስን 15:36-41
 - ደርቤን ልስጥራን፡ ጢሞቴዎስ ተገዝረ 16:1-5
 - ጥሮኣስ፡ መቄዶናዊ ጽውዓ 16:6-10
 - ፊልጲ፡ ሰፊሕ ኣገልግሎት 16:11-40
 - ተሰሎንቲ፡ ዓለም ተናግበት 17:1-9
 - ቤርያ፡ ብዙሓት ነቲ ቃል ተቐበልዎ 17:10-15
 - ኣቴና፡ ስብከት ጳውሎስ ኣብ ኣርዮስፋጎስ 17:16-34
 - ቂረንቶስ፡ ናይ ሓደ ዓመትን ፈረቓን ኣገልግሎት 18:1-17
 - ምምላስ ጉዕዞ ናብ ኣንጽኢያ 18:18-22
 4. ሳልሳይ ሚስዮናዊ ጉዕዞ 18:23-21:16
 - ገላትያን ፍርግያን፡ ምጽናዕ ደቀመዛሙርቲ 18:23
 - ኤፌሶን፡ ናይ ሰለስተ ዓመት ኣገልግሎት 18:24-19:41
 - መቄዶንያ፡ ናይ ሰለስተ ወርሒ ኣገልግሎት 20:1-5
 - ጥሮኣስ፡ ኣውጢኦስ ካብ ደርቤ ወደቕ 20:6-12
 - ሚሊጦስ፡ ጳውሎስ ንሽማግሌታ ኤፌሶን ጸዊዑ ይፋነዎም 20:13-38

- ጢሮስ፡ ዳውሎስ ብዛዕባ የሩሳሌም መጠንቀቅታ ተዋህቦ 21:1-6
- ቂሳርያ፡ ኢጋቦስ ብመንፈስ ይንባ 21:7-16
- 5. ጉዕዞ ናብ ሮሜ 21:17-28:31
- ማእሰርቲ ዳውሎስ ኣብ የሩሳሌም 21:17-23:11
- ማእሰርቲ ዳውሎስ ኣብ ቂሳርያ 23:12-26:32
- ዳውሎስ ኣብ ቅድሚ ፌሊክስ 24:1-27
- ዳውሎስ ኣብ ቅድሚ ፌስጦስ 25:1-12
- ዳውሎስ ኣብ ቅድሚ ኣግሪያ 25:13-26:32
- ጉዕዞ ዳውሎስ ናብ ሮሜን ማእሰርቲን 27:1-28:31





ጉዕዞ ሃዋርያ ጳውሎስ ናብ ሮሜ

መልእክትታት ሓድሽ ኪዳን

ካብ 27 መጻሕፍቲ ሓድሽ ኪዳን 21 ብመልክዕ ደብዳቤታት ዝተጻሕፉ እዩ ን። ካብዚኡን፡ እተን 13 ሃዋርያ ጳውሎስ ኪምልከታ ከለዎ፡ ዮሃንስ 3 መልእክትታት፡ ጳውሎስ 2፡ ከምኡውን ያእቆብን ይሁዳን ሓሓዲኦም ኣበርኪቶም ኣለዉ። መልእክቲ እብራውያን ጸሓፊኦ ብዝተነጻረ መልክዑ እኳ እንተዘይሰፈረ፡ ካብ ቲ ውሽጣዊ ትዝሕቶ እታ መጽሓፍ፡ ኣጽሓሕፍን ኣወዳድቻ ቃላትን ናይ ሃዋርያ ጳውሎስ እያ ትመስል።

ጽሑፋት ክርስትና ኣብ ታሪኽ እተነጻፈ ኪኸውን እንክሎ፡ እቲ ቀዳማይን ዝዓበየን መለኮታዊ ምህሮ ግና ኣብ መልእክትታት ዝተነጻፈ እዩ። ነዚ ንኪኸውን ቀንዲ መበገሲ ምኽንያት፡ ንኹሉ ንጽር እዩ። ክርስትና እቲ ዝዓበየን ቀዳማይን ምስዮናዊ ዕዮ፡ ዝገበረ ሃይማኖት እዩ። ብዘይ ኣፈላላይ ንኹሉ ዓሊት፡ ንኹሉ ህዝብን ሃገራትን፡ ብፍላይ ኣብ ንእሽቶ እስያን፡ ሃገረ ጣልያንን፡ ግሪክን፡ እቲ ጥዑም ብስራት ተዘርግሐ። ውጺኢት ናይዚ ኸኣ ኣብ በዕትኡ ማሕበራት ቆማ። እንተ ቀልጢፉ እንተ ደንጉዩ፡ ብመልክዕ ስርዓተ-ምልዋጥ እተን ደብዳቤታት ወይስ መልእክትታት፡ ኣብ ኣባይቲ ክርስትያናት ወይ ማሕበራት፡ ዘወርቲ ደብዳቤታት ከይነን ኣገልገለን እየን። (ቁሎ 4፡16) እዞን እተዘርግሓ መልእክትታት፡ ኣብ ምትእኻኻብን ንጥርኑፍ መጻሕፍቲ ሓድሽ ኪዳን ንምጻን ኣብቂዕዎን እዩ። ንመራኸቢ ብዙሃን ቀንዲ ሓጋዚ መሳለጥያ ዝነበረ ቋንቋ፡ ነቲ ጊዜ እቲ ምሉእ ዓለም እትገዝእ ዝነበረት መንግስቲ ሮሜ፡ ቋንቋ ጽርኢ (ግሪክ) ብምጻኑን ከምኡውን ምቹእ መራኸቢታት እተሰርሐ መገድታትን እዮም። ኣብዚ ጊዜ እዚውን እታ ዓለም እቲኣ ኣብ ሰላም ነበረት።

ካብዚ ሰነ-ጽሑፍ እዚ እንኸሰዩም ብዙሕ ነገራት እዮም። ኩነታት እተን ማሕበራትን ግድላተንን ሓገሶንን ባህልታተንን ምህሮ እምነታተንን ዘጠቓለለ እዩ።